Regionale Energiestrategie 1.0
Metropoolregio Eindhoven

Energiek en innovatief!
Samen stap voor stap over op duurzame energie in onze regio

Metropoolregio Eindhoven
RES Regionale Energie Strategie

Internetconsultatie Brabantse energie-regio's

Rapportage RES Zuidoost Brabant

HET pon | telos

Internetconsultatie Brabantse energie-regio's

Rapportage RES Zuidoost Brabant

Drs. Madelon van Duren
Bianca Koomen MSc.
Dr. Susanne Agterbosch

Het PON & Telos

Colofon

Het PON & Telos heeft dit onderzoek verricht in opdracht van

Metropoolregio Eindhoven
RES Regionale Energie Strategie

Auteur(s)

Drs. Madelon van Duren
Bianca Koomen MSc.
Dr. Susanne Agterbosch

Publicatienummer

201295-06

Datum

maart 2021

HET pon | telos

© 2021 Het PON & Telos

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij Het PON & Telos. Gehele of gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld. Vermenigvuldiging en publicatie in een andere vorm dan dit rapport is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van Het PON & Telos. Hoewel deze publicatie met de grootst mogelijke zorg is samengesteld, kan Het PON & Telos geen enkele aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele fouten.

Meer informatie

www.hetpon-telos.nl

Samenvatting en conclusie

Aanleiding en doel

De vier Brabantse energieregio's hebben de ambitie om de duurzame elektriciteits- en warmtevoorziening zo in te richten dat deze aansluit bij wat mensen in de regio belangrijk vinden en dat deze mensen uitnodigt om bij te dragen aan de uitvoering ervan. Betrokkenheid van bewoners – als inwoner van een nieuw energielandschap, consument of zelfs als particuliere producent – bij de totstandkoming van de Regionale Energie Strategieën (RES'en) is dan ook belangrijk.

Met het uitvoeren van een internetconsultatie onder inwoners van de vier energieregio's wil de provincie Noord-Brabant een betrouwbaar beeld genereren van de manier waarop inwoners aankijken tegen verschillende onderdelen van de RES'en. Deze rapportage maakt onderdeel uit van deze internetconsultatie en verschaft een representatief en betrouwbaar beeld van de manier waarop de inwoners van Zuidoost Brabant aankijken tegen verschillende onderdelen van de concept-RES Zuidoost Brabant en van wensen, zorgen en ideeën die zij daarbij hebben.

Opzet onderzoek

Het onderzoek is online uitgevoerd met een vragenlijst. Vanuit de wens om de vragenlijst laagdrempelig en voor een zo breed mogelijke groep inwoners van de regio beschikbaar te maken, is ervoor gekozen om te werken met een open link. Deze link is verstuurd via de gemeenten die vallen binnen energieregio Zuidoost Brabant. Zij hebben de link verspreid via verschillende (social media) kanalen van hun gemeente (gemeentewebsite, Facebook et cetera). Het onderzoek ging op 20 oktober 2020 online en heeft tot en met 14 december 2020 'open' gestaan. In deze periode is tussentijds getoetst op representativiteit van de responsgroep: de verdeling naar leeftijd, opleidingsniveau en gemeenten in de responsgroep is vergeleken met de werkelijke verdeling in de populatie in Zuidoost Brabant (Bron: CBS).

De vragenlijst is door 1.711 inwoners uit Zuidoost Brabant ingevuld.

Bij dit onderzoek zijn drie onderzoeksvragen geformuleerd.

1. Wat vinden Brabantse burgers belangrijk als het gaat om specifieke opties voor duurzaam opgewekte elektriciteit en warmte in de eigen regio?
2. Willen Brabantse burgers betrokken worden bij de plannen voor duurzaam opgewekte elektriciteit en warmte in de eigen regio (individueel en collectief)? En zo ja, hoe en wanneer?
3. Bij welke groepen Brabantse burgers bestaat er meer of juist minder draagvlak voor duurzaam opgewekte elektriciteit en warmte?

We beantwoorden ze hieronder voor de respondenten van de RES-regio Zuidoost Brabant.

Onderzoeksvraag 1: Wat vinden Brabantse burgers belangrijk als het gaat om specifieke opties voor duurzaam opgewekte elektriciteit en warmte in de eigen regio?

We hebben respondenten gevraagd naar hun mening op verschillende thema's, om zo een beeld te krijgen bij wat zij belangrijk vinden als het gaat om opties, criteria en wat respondenten nodig hebben of al doen op het gebied van duurzaam opgewekte elektriciteit en warmte. Achtereenvolgend behandelen we de thema's 'duurzame energie en besparen', 'zonne- en windenergie' en 'warmte'.

Thema duurzame energie en besparen

Richtinggevende criteria energiegebruik

Respondenten is gevraagd om aan de hand van een aantal stellingen aan te geven welke criteria zij belangrijk vinden bij het gebruik van hun eigen energie. De meeste respondenten vinden het (zeer) belangrijk dat de energie die zij gebruiken betaalbaar en altijd beschikbaar is, en dat de opwekking hiervan veilig is (90% vindt dit (zeer) belangrijk).

Sturing bij energiebesparing

Ongeveer dan de helft van de respondenten (48%) is van mening dat zowel de overheid als de huiseigenaren het voortouw moet nemen in het versnellen van energiebesparing. De overheid vanuit een faciliterende rol en de huiseigenaren vanuit een eigen verantwoordelijkheid voor de eigen woning. Dit lezen we ook terug in de concept-RES van Zuidoost Brabant. Hierin staat dat de gebouweigenaren en gebruikers vooral zelf aan zet zijn als het gaat om energiebesparing. De rol van de (lokale) overheid wordt beschreven als het vervullen van een voorbeeldrol (het zelf verduurzamen van de eigen vastgoed) en als het actief stimuleren en faciliteren van duurzaam gedrag[1].
Als het gaat om type stimuleringsmaatregelen dan vindt bijna twee derde (63%) dat de overheid voornamelijk moet focussen op het verlenen van subsidies voor energiebesparende maatregelen. Respondenten vinden in mindere mate dat de prioriteit op het verstrekken van een lening moet liggen (18%) of op het verplicht stellen van maatregelen (13%).

Besparing

Veel respondenten passen al (laagdrempelige) mogelijkheden voor energiezuinig leven toe. Zo zet 82% de verwarming een paar graden lager als ze niet thuis zijn en doet 91% het licht uit als zij een ruimte verlaten. Het aandeel mensen dat bereid is in te leveren op comfort ligt duidelijk lager: 50% is bereid om de verwarming op 19 graden te zetten.

Investeren in de eigen woning

We zien dat 60% van de woningeigenaren onder de respondenten al heeft geïnvesteerd in isolatie, 27% van de respondenten is bereid om hierin te investeren. 47% heeft al energiezuinige apparaten aangeschaft, 43% is bereid dit te doen. We zien dat de

[1] Concept RES Metropoolregio Eindhoven. *Energiek en innovatief!* P.21.

respondenten het minst bereid zijn om de komende tien jaar te investeren in de aanschaf van een elektrische auto of in het plaatsen van een warmtepomp (beiden 35%).

We zien dat een ruime meerderheid van de respondenten de bereidheid heeft om te investeren in zonnepanelen. 45% van de respondenten met een koopwoning geeft aan al zonnepanelen te hebben geplaatst. Dat is fors meer dan de daadwerkelijke cijfers laten zien: 14% van alle woningen in Zuidoost Brabant heeft geregistreerde zonnepanelen. Het hoge percentage van 45% kan op verschillende manieren verklaard worden, bijvoorbeeld doordat werving van de respondenten via een open link is gebeurd. Dit veronderstelt dat mensen met affiniteit met het onderwerp eerder (of enkel) geneigd zijn te reageren. Hoewel we ook via een panel geworven hebben voor dit onderzoek is deze verhouding niet volledig rechtgetrokken met panelleden.

Thema zonne- en windenergie

Zonne-energie

We hebben gevraagd of respondenten van plan zijn om in de toekomst zonnepanelen op hun dak te gaan leggen. Van de respondenten die (misschien) in de toekomst zonnepanelen op hun dak willen leggen (16%), geeft bijna de helft (49%) aan dat zij een advies op maat nodig hebben om te weten wat er past bij het dak en welke aanpassingen daarvoor nodig zijn. Verder geeft ruim een derde van de respondenten aan dat zij informatie over zonnepanelen en leveranciers nodig hebben (36%). 14% van de respondenten heeft aangegeven dat er over 10 jaar geen zonnepanelen op hun dak zullen liggen, 15% weet dit niet omdat zij in een huurhuis wonen.

Combinaties zonne- en windenergie

Met alleen zonnepanelen op daken kan de regio Zuidoost Brabant niet aan haar energieopgave voldoen. Ook niet als er maximaal wordt ingezet op energiebesparing. Daarom zal ook ingezet worden op de aanleg van zonneparken (parken met meerdere zonnepanelen bij elkaar) en windmolenparken (parken met meerdere windmolens bij elkaar). Als het gaat om locaties voor het aanleggen van zonne- of windparken, dan geven respondenten de voorkeur aan het koppelen van zonneparken (44%) of windmolens (41%) aan (energie)infrastructuur (zoals wegen, kanalen en hoogspanningslijnen). In de concept-RES van Zuidoost Brabant lezen we dat energiemaatregelen aan grootschalige infrastructuur gekoppeld worden, bijvoorbeeld langs de grote snelwegen die de regio doorkruisen[2]. Dit sluit aan bij de voorkeur van respondenten.

Respondenten zijn verdeeld als het gaat over de vraag of de regio volop zou moeten inzetten op windenergie en/of zonne-energie. 40% van de respondenten vindt dat de regio volop moet inzetten op windenergie, 30% is het hier niet mee eens. Voor zonneparken zien we een enigszins vergelijkbaar beeld: 42% vindt dat de regio volop zou moeten inzetten op zonneparken, 25% vindt van niet. Bijna de helft van de respondenten vindt dat windmolens altijd in een cluster geplaatst dienen te worden op daarvoor aangewezen locaties (48%). Een combinatie van windmolens en zonneparken vindt 41% van de respondenten een goede optie, voor ruim een kwart van de respondenten is dit niet het geval (28%).

[2] Concept RES Metropoolregio Eindhoven. *Energiek en innovatief!* P.29.

Met de suggestie om in iedere gemeente zonneparken en/of windmolens te plaatsen, is 42% het eens en 28% is het hiermee oneens. 33% van de respondenten is van mening dat 1 tot 3 plekken in de regio aangewezen zouden moeten worden voor de plaatsing van zonneparken en windmolens, 34% vindt dit geen goed idee.

Tot slot geeft 18% van de respondenten aan sowieso negatief te staan tegenover windenergie, ongeacht waar windmolens geplaatst worden. Ook tegenover zonneparken staat 18% überhaupt negatief.

Thema warmte

Overstap van aardgas naar andere bron

Als het gaat over de overstap van aardgas naar een andere warmtebron dan zien we dat de meerderheid van de respondenten zich zorgen maakt: over de kosten om hun huis aan te passen (60%) en over wat de monopoliepositie van grote energiebedrijven betekent voor de eigen energierekening (56%). 40% van de respondenten vindt het ingewikkeld dat zij zelf hier niet veel in te kiezen hebben als het gaat om het verwarmen van de woning zonder aardgas. Ruim een derde van de inwoners van Zuidoost Brabant (35%) verwacht dat het haalbaar is dat in 2050 alle woningen van het aardgas af zijn. Een iets grotere groep verwacht dat dit niet haalbaar is (37%).

Alternatieve warmtebronnen

Aan de respondenten zijn verschillende warmtebronnen voorgelegd, waarbij hen is gevraagd een voorkeur uit te spreken. Driekwart van de respondenten heeft de voorkeur voor rechtstreekse warmte van de zon als warmtebron (71% heeft volledig of een beetje de voorkeur). Ook geeft ruim de helft van de respondenten (volledig) de voorkeur aan restwarmte uit de industrie (57%) of warmte uit de aarde (57%). Respondenten hebben minder de voorkeur voor warmte uit biomassa, voor 41% heeft dit (totaal) niet de voorkeur. We zien bij ongeveer alle warmtebronnen dat gemiddeld genomen een kwart van de mensen neutraal genomen hier tegenover staat. Dit kan betekenen dat zij (nog) geen goed beeld hebben van de warmtebronnen.

Bijna de helft van de respondenten (49%) heeft voorkeur voor een individuele warmtevoorziening met eigen installaties voor het verwarmen van de eigen woning. Een vijfde (20%) van de respondenten geeft de voorkeur aan een collectieve warmtevoorziening met (deels) gezamenlijke voorzieningen. 13% heeft hierover (nog) geen mening en 19% geeft aan dat deze afweging voor hen niet van toepassing is: zij wonen in een huurhuis.

Onderzoeksvraag 2: Willen Brabantse burgers betrokken worden bij de plannen voor duurzaam opgewekte elektriciteit en warmte in de eigen regio (individueel en collectief)? En zo ja, hoe en wanneer?

Rondom het thema betrokkenheid en informatievoorziening hebben we de respondenten verschillende vragen voorgelegd. Zo vroegen we naar wat zij nodig hebben om hun huis te

verduurzamen, gaan we in op verschillende aspecten van procesparticipatie en tot slot staan we stil bij de mogelijkheden en voorkeuren bij financiële participatie.

Verduurzaming eigen woning
We vroegen de respondenten op welke manier(en) zij geholpen zijn om hun woning te verduurzamen en/of om energie te besparen. 41% zou graag algemene informatie willen ontvangen over de mogelijkheden die er zijn. Een derde van de respondenten (33%) heeft baat bij algemene informatie rondom subsidiemogelijkheden. Verder geeft 30% aan dat zij graag ervaringen horen van anderen in een vergelijkbare woning. 8% van de respondenten geeft aan hier überhaupt geen behoefte aan te hebben.

Procesparticipatie
Een ruime meerderheid van de respondenten geeft aan graag betrokken te willen worden bij het RES-proces. Ze willen kunnen meedenken bij (de invulling van) windprojecten (76%) en bij zonne-projecten (76%). In overeenstemming hiermee geeft een ruime meerderheid aan door de gemeente betrokken en/of geïnformeerd te willen worden over plannen met betrekking tot duurzame energie (79%). Zij willen dan met name betrokken worden bij de locatiekeuze voor windmolens (72%) of zonneparken (70%). Respondenten geven de voorkeur om geïnformeerd te worden middels een nieuwsbrief (61%).

Financiële participatie
In de concept-RES lezen we dat er gestreefd wordt naar 50% lokaal eigendom van nieuwe zonne- en windparken, om zo door middel van lokaal eigenaarschap geld te genereren voor de (lokale) samenleving en om de acceptatie en betrokkenheid van mensen bij lokale projecten te vergroten[3]. Twee vijfde van de inwoners van Zuidoost Brabant (39%) vindt het belangrijk dat een deel van de opbrengsten van een zonne- of windpark ten goede komt aan direct omwonenden, bijvoorbeeld voor de verduurzaming van hun huis. Een derde (33%) is van mening dat een deel van de opbrengsten ten goede moet komen aan alle inwoners van de eigen regio (door middel van een fonds) of dat een deel ten goede moet komen aan alle inwoners van de gemeente (32%).

Daarnaast zien we dat de helft van de respondenten zelf wil kunnen investeren in een zonneproject (51%) of een windproject (49%) in de eigen regio en er zo geld aan kan verdienen. We zien ook dat bijna de helft van de respondenten het (heel) belangrijk vindt dat ze mede-eigenaar kunnen worden (45% bij wind- en 49% bij zonneprojecten). Tegelijkertijd geeft 37% aan dat ze nu nog niet kunnen inschatten of ze mee gaan doen als er in de eigen omgeving een zonnepark of windmolen komt. Mochten ze wel willen meedoen, dan gaat de voorkeur van de respondenten uit naar een project met zon op grote daken (32%).

[3] Concept RES Metropoolregio Eindhoven. Energiek en innovatief! P.17.

Onderzoeksvraag 3: Bij welke groepen Brabantse burgers bestaat er meer of juist minder draagvlak voor duurzaam opgewekte elektriciteit en warmte?

Om zicht te krijgen op houding van de respondenten van de energieregio Zuidoost Brabant, is gevraagd naar hun algemene houding ten opzichte van klimaatverandering, energietransitie en duurzame energie. Ook de bekendheid met de RES is bevraagd. We zien met name differentiatie naar opleidingsniveaus op de verschillende thema's. In bijlage B zijn de uitsplitsingen naar leeftijds- en opleidingsgroepen van verschillende vragen te vinden.

Algemene houding klimaatverandering, energietransitie en duurzame energie

We zien dat respondenten over het algemeen klimaatverandering een groot probleem vinden (64%), al geeft 12% aan dat zij de aandacht voor klimaatverandering sterk overdreven vinden. Ongeveer de helft van de respondenten maakt zich zorgen over de extreme weersveranderingen van de afgelopen jaren, zoals de hete zomers en de extreme stortbuien (49%).

Als we kijken naar de algemene houding tegenover de energietransitie, dan zien we dat 54% van de respondenten positief of zeer positief staat tegenover de energietransitie, 15% van hen staat hier (zeer) negatief tegenover. Tegenover het stimuleren van duurzame energie staat een meerderheid van de respondenten (zeer) positief (60%), 14% van de respondenten staat hier (zeer) negatief tegenover staan.

We zien dat laag opgeleiden relatief vaak neutraal staan tegenover de energietransitie (45% tegenover 22% bij hoogopgeleiden). Hoog opgeleide respondenten staan vaker dan gemiddeld zeer positief tegenover de energietransitie (33% t.o.v. 16% bij laagopgeleiden) en tegenover duurzame energie (36% tegenover 22% bij laag- en middelbaar opgeleiden).

Bekendheid met de RES

Als we kijken naar de bekendheid met de RES en het RES-proces, dan zien we dat 18% van de respondenten aangeeft op de hoogte te zijn van zowel het proces als de inhoud van de RES. Nog eens 28% heeft wel eens gehoord van het RES proces, maar weet niet wat het inhoudt of hoe dit proces verloopt. Iets meer dan de helft van de inwoners in Zuidoost Brabant (54% van de respondenten) is niet op de hoogte. Dat wil niet zeggen dat deze mensen op dit moment nog geen mening hebben over (onderdelen van) de energietransitie – wel is het waarschijnlijk dat meningsvorming op onderdelen van de concept-RES nog moet plaatsvinden.

Respondenten met een laag of middelbaar opleidingsniveau geven relatief vaak aan nog niet van de RES op de hoogte te zijn (respectievelijk 59% en 63% tegenover 38% van de respondenten met een hoog opleidingsniveau). Anderzijds geven respondenten met een hoog opleidingsniveau vaker dan gemiddeld aan wel bekend te zijn met het proces en de inhoud van de RES (30% t.o.v. 14% van de respondenten met een laag opleidingsniveau).

Thema betrokkenheid

We zien op het thema betrokkenheid duidelijke verschillen naar opleidingsniveau, al is de behoefte aan betrokkenheid over de hele linie groot. Zo geeft 71% van de lager opgeleiden aan het (heel) belangrijk te vinden om mee te kunnen denken met windprojecten en 76% bij zonneprojecten, tegenover bijna 85% van de hoger opgeleiden. Mensen met een lager opleidingsniveau geven minder vaak aan geïnformeerd te willen worden door hun gemeente (65%) dan hoger opgeleiden (88%).

Inhoudsopgave

1	Inleiding	1
1.1	Aanleiding en doel van het onderzoek	1
1.2	Opzet onderzoek	2
1.3	Leeswijzer	3
2	Algemene vragen	4
2.1	Klimaatverandering	4
2.2	Algemene houding ten opzichte van de energietransitie en duurzame energie	5
2.3	Bekendheid met de RES	7
3	Duurzame energie en besparen	9
3.1	Energiegebruik	9
3.2	Duurzame energie	10
3.3	Besparingsactiviteiten	11
3.4	Investeringsbereidheid	13
4	Zonne- en windenergie	14
4.1	Zonne-energie	14
4.2	Combinaties zonne- en windenergie	18
4.3	Acceptatie windmolenpark	20
5	Warmte	21
5.1	Van het aardgas af	21
6	Betrokken worden	25
6.1	Ondersteuning woning verduurzamen	25
6.2	Procesparticipatie	26
6.3	Financiële participatie	31
7	Achtergrond onderzoek	34
7.1	Internetconsultatie Brabantse energie-regio's	34
7.1.1	Werving, respons en representativiteit	34
7.1.2	Significante verschillen naar leeftijds-en opleidingsgroepen	35
7.1.3	Research Community	35
Bijlage A . Achtergrondkenmerken		36
Bijlage B . Significantie naar leeftijds- en opleidingsgroepen		39
Bijlage C . Vragenlijst internetconsultatie RES Zuidoost Brabant		48

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en doel van het onderzoek

Brabant telt vier energieregio's, die net als de andere 30 energieregio's in Nederland voor de uitdaging staan om de komende jaren een eigen Regionale Energie Strategie (RES) te ontwikkelen en uit te voeren. In een RES-regio maken provincie, gemeenten, waterschappen en netbeheerders afspraken over het opwekken van duurzame elektriciteit, de warmtevoorziening van de gebouwde omgeving en de ontwikkeling van een regionale energie infrastructuur. Een RES bevat een regionaal aanbod van mogelijk op te stellen duurzaam opwekvermogen (minimaal onderverdeeld in zon en wind, inclusief zoekgebieden). Voor de gebouwde omgeving maakt elke RES-regio een Regionale Structuurvisie Warmte met daarin een voorstel hoe het warmteaanbod, de warmtevraag en de benodigde infrastructuur op regionaal niveau met elkaar verbonden kunnen worden.

De energieregio's hebben de ambitie om de duurzame elektriciteits- en warmtevoorziening zo in te richten dat deze aansluit bij wat mensen in de regio belangrijk vinden. En dat de deze mensen uitnodigt om bij te dragen aan de uitvoering ervan. Betrokkenheid van bewoners - als inwoner van een nieuw energielandschap, consument of zelfs particuliere producent - bij de totstandkoming van de RES'en is dan ook belangrijk.

Met het uitvoeren van een internetconsultatie onder inwoners van de vier energieregio's wil de provincie Noord-Brabant een betrouwbaar beeld genereren van de manier waarop inwoners aankijken tegen verschillende onderdelen van de RES'en. Deze rapportage maakt onderdeel uit van deze internetconsultatie en verschaft een representatief en betrouwbaar beeld van de manier waarop de inwoners van Zuidoost Brabant aankijken tegen verschillende onderdelen van de concept-RES Zuidoost Brabant en van wensen, zorgen en ideeën die zij daarbij hebben.

De informatie die dit oplevert kan meegenomen worden bij het vaststellen van de definitieve RES Zuidoost Brabant in het voorjaar van 2021.

Onderzoeksvragen

Er zijn drie onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Wat vinden Brabantse burgers belangrijk als het gaat om specifieke opties voor duurzaam opgewekte elektriciteit en warmte in de eigen regio?
2. Willen Brabantse burgers betrokken worden bij de plannen voor duurzaam opgewekte elektriciteit en warmte in de eigen regio (individueel en collectief)? En zo ja, hoe en wanneer?
3. Bij welke groepen Brabantse burgers bestaat er meer of juist minder draagvlak voor duurzaam opgewekte elektriciteit en warmte?

Inzicht in de vraag bij welke groepen Brabantse burgers meer of juist minder draagvlak voor duurzaam opgewekte elektriciteit en warmte bestaat, hebben we uitgewerkt door te kijken naar verschillen naar leeftijd en opleidingsniveau. De aandacht voor maatschappelijke

verschillen en scheidslijnen is de afgelopen jaren flink toegenomen. Met name opleidingsniveau blijkt een belangrijke differentiërende factor[4]. Naast het gegeven dat lager opgeleiden een lager gemiddeld inkomen en vaker een onzeker arbeidscontract hebben en in slechtere woningen wonen (veel vaker huur), doen lager opgeleiden minder vaak mee in de samenleving[5]. Opleidingsniveau lijkt niet alleen bepalend voor hoe je leven eruit ziet, maar ook voor de wijze waarop je de samenleving ervaart[6]. In dit onderzoek zijn we nagegaan of dit ook voor inwoners van Zuidoost Brabant geldt als het gaat om participatie bij het RES-proces.

1.2 Opzet onderzoek

Het onderzoek in de regio Zuidoost Brabant is online uitgevoerd met een vragenlijst, die specifiek voor de energieregio Zuidoost Brabant is opgesteld. Vanuit de wens om de vragenlijst laagdrempelig en voor een zo breed mogelijke groep inwoners van de regio beschikbaar te maken, is ervoor gekozen om te werken met een open link. Deze link is verstuurd via de gemeenten die vallen binnen energieregio Zuidoost Brabant. Zij hebben de link verspreid via verschillende (social media) kanalen van hun gemeente (gemeentewebsite, Facebook et cetera). Een paar gemeenten hebben de vragenlijst uitgezet onder leden van een eigen burgerpanel. Het onderzoek ging op 20 oktober 2020 online en heeft tot en met 14 december 2020 'open' gestaan. Werving via een open link vanuit verschillende (social media) kanalen impliceert dat (alleen) mensen met een zekere interesse in of affiniteit met het onderwerp reageren. Gedurende de onderzoeksperiode is tussentijds getoetst op representativiteit van de responsgroep door te kijken naar achtergrondkenmerken: de verdeling naar leeftijd, opleidingsniveau en gemeenten in de responsgroep is vergeleken met de werkelijke verdeling in de populatie in Noordoost Brabant (Bron: CBS). Op basis daarvan is de vragenlijst aanvullend uitgezet onder panelleden van PanelClix met een lager en middelbaar opleidingsniveau en onder de leeftijdsgroepen '16 tot en met 30 jaar' en '31 jaar tot en met 40 jaar' binnen de energieregio Zuidoost Brabant.

De vragenlijst is door 1.711 inwoners uit Zuidoost Brabant ingevuld. De resultaten zijn gecorrigeerd voor de achtergrondkenmerken leeftijd, opleidingsniveau en gemeente. Daarmee is een representatieve respons naar leeftijd, opleidingsniveau en gemeente gegarandeerd en kunnen betrouwbare uitspraken worden gedaan over de gehele regio.

4 Boelhouwer, J., Gijsberts, M. & Vrooman, C. (red.) (2014) Verschil in Nederland. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
5 Ridder, J. den, Campen, C. van, Josten, E. & Boelhouwer, J. (2020) De sociale staat van Nederland 2020 op hoofdlijnen. Kwaliteit van leven in onzekere tijden. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau: pp. 20-21.
6 Dekker, P, Tiemeijer, W. en M. Bovens (2016) Het zijn de academici: opleiding als sociale en politiek-culturele scheidslijn. Bronner, A.E. Ontwikkelingen in het marktonderzoek: Jaarboek MarktOnderzoekAssociatie, dl. 41. Haarlem: SpaarenHout, 2016.

Vragenlijst RES Zuidoost Brabant[7]

De vragenlijst voor de energieregio Zuidoost Brabant bevat, naast vragen over bekendheid met de RES, over duurzame energie en energiebesparing, over de verwachtingen met betrekking tot het plaatsen van (eigen) zonnepanelen, over zonne- en windenergie, en over het duurzaam opwekken van warmte. Ook zijn er vragen gesteld over de manier waarop mensen betrokken zouden willen worden bij de doorontwikkeling en uitvoering van de RES. Tot slot is aan respondenten de vraag gesteld of ze zouden willen deelnemen aan een groepsgesprek via een besloten Research Community platform: de 'Regionale Energie Community' (zie ook hoofdstuk 7.1.3). Dit om de resultaten van het vragenlijstonderzoek te verdiepen en op onderdelen van een nadere duiding te voorzien.

1.3 Leeswijzer

Bij de opbouw van de rapportage hebben we de volgorde van de vragenlijst grotendeels gevolgd. In hoofdstuk 2 tot en met hoofdstuk 6 komen de thema's uit de vragenlijst de aan bod. In hoofdstuk 7 staat de achtergrond van het onderzoek centraal. Aan deze rapportage voegen we drie bijlagen toe. In de eerste bijlage (Bijlage A) geven we een overzicht van de achtergrondkenmerken van de respondenten. Significantietabellen naar leeftijd en opleidingsgroepen staan in de tweede bijlage (Bijlage B). De gebruikte vragenlijst is opgenomen in bijlage drie (Bijlage C).

Naast deze rapportage, ontvangen de provincie Noord-Brabant en de betrokkenen van regio Zuidoost Brabant een Excel-bestand waarin gestructureerd de antwoorden op de open vragen per gemeente zijn gerangschikt.

[7] De gebruikte vragenlijst voor RES-ZOB is toegevoegd als bijlage C aan deze rapportage.

2 Algemene vragen

De vragenlijst is opgebouwd uit verschillende thema's. We hebben gevraagd naar hoe de respondenten aankijken tegen verschillende aspecten van klimaatverandering. Ook is gevraagd naar de houding van respondenten ten opzichte van de energietransitie in zijn algemeenheid en ten opzichte van het stimuleren van duurzame energie. Vervolgens is gekeken naar de bekendheid van mensen met de Regionale Energiestrategie (RES).

2.1 Klimaatverandering

Tabel 1. **Vraag 8:** Kun je aangeven in hoeverre je het eens of oneens bent met de volgende stellingen? (%).

	N	(Helemaal) eens	Niet eens, niet oneens	(Helemaal) oneens
Klimaatverandering is een groot probleem	870	64	23	12
Ik maak mij zorgen over de extreme weersveranderingen van de afgelopen jaren (zoals de hete zomers en stortbuien)	1.199	49	29	21
Ik vind de aandacht voor klimaatverandering sterk overdreven	1.610	12	18	70
Het stimuleren van energiebesparing is nutteloos	1.666	6	12	82

Klimaatverandering

Over het algemeen vinden de respondenten de klimaatverandering een groot probleem (64%). Bijna een kwart van de respondenten heeft hier geen mening over (23%), en 12% geeft aan het hiermee (helemaal) oneens te zijn. 12% geeft aan dat zij de aandacht voor klimaatverandering sterk overdreven vinden, 70% is het hier (sterk) mee oneens. Ongeveer de helft van de respondenten maakt zich zorgen over de extreme weersveranderingen van de afgelopen jaren, zoals de hete zomers en de extreme stortbuien (49%). Verder is 6% van de respondenten van mening dat het stimuleren van energiebesparing nutteloos is, terwijl 82% dit juist een goede zaak vindt. Een vijfde van de respondenten maakt zich hier (totaal) geen zorgen over (21%).

2.2 Algemene houding ten opzichte van de energietransitie en duurzame energie

Figuur 1. **Vraag 5a:** Als je kijkt naar wat je nu weet over de energietransitie, hoe sta je dan in het algemeen tegenover de energietransitie? (N = 1.711/ %)

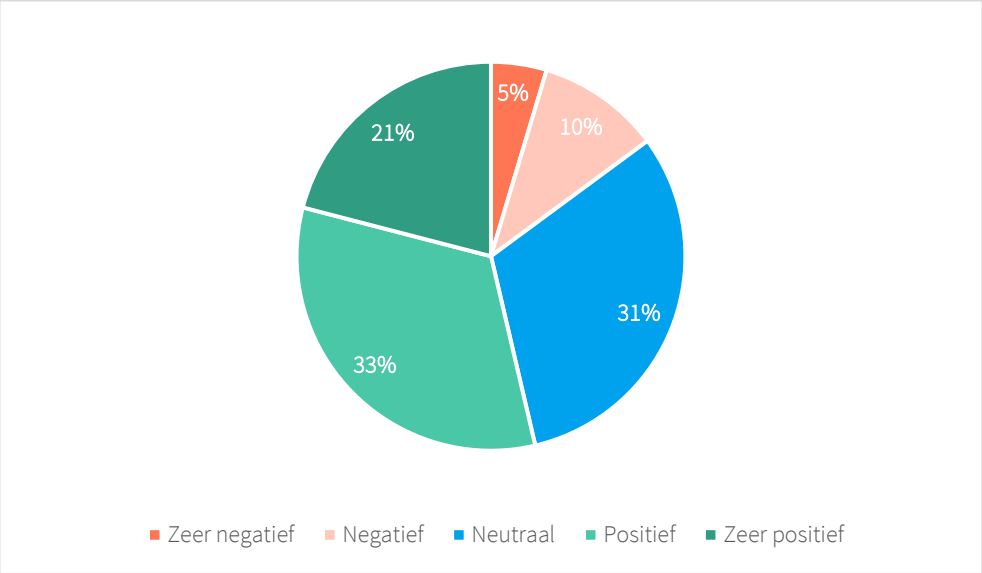

Houding tegenover de energietransitie

We zien dat ruim de helft van de respondenten (54%) positief of zeer positief staat tegenover de energietransitie. 15% van hen staat hier (zeer) negatief tegenover. Ten slotte staat 31% van de respondenten neutraal ten opzichte van de energietransitie.

Verschillen tussen leeftijds- en opleidingsgroepen

In bijlage B zijn de uitsplitsingen naar leeftijds- en opleidingsgroepen te vinden. Alleen wanneer we daar opmerkelijke uitschieters of trends in waarnemen zullen we deze expliciet benoemen.

Zo zien we bij deze vraag differentiatie naar opleidingsniveaus: **laag opgeleiden** staan relatief vaak neutraal tegenover de energietransitie (45% tegenover 33% bij middelbaar en 22% bij hoogopgeleiden). **Hoog opgeleiden** staan vaker dan de andere opleidingsgroepen zeer positief tegenover de energietransitie (33% t.o.v. 15% bij middelbaar en 16% bij laag opgeleiden).

Figuur 2. **Vraag 5b:** Als je kijkt naar wat je nu weet over duurzame energie, hoe sta je dan in het algemeen tegenover het stimuleren van duurzame energie in Zuidoost Brabant? (N =1.711/ %)

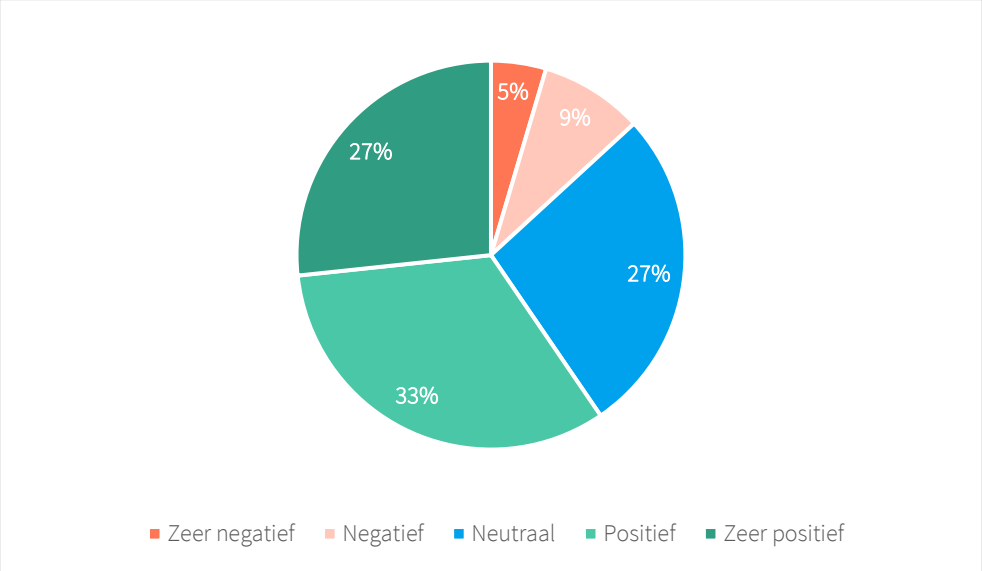

Houding ten opzichte van duurzame energie

Ook tegenover het stimuleren van duurzame energie staat een meerderheid van de respondenten (zeer) positief (60%). Ruim een kwart van de respondenten staat neutraal ten opzichte van duurzame energie (27%) en 14% staat hier (zeer) negatief tegenover.

Verschillen tussen leeftijds- en opleidingsgroepen

In bijlage B zijn de uitsplitsingen naar leeftijds- en opleidingsgroepen te vinden. Wat opvalt is dat jongere respondenten (tussen de **16 en 30 jaar)** vaker dan gemiddeld positief staan tegenover het stimuleren van duurzame energie (39% t.o.v. 33% gemiddeld). Oudere respondenten (respondenten tussen de **51 en 60 jaar**, en van **71 jaar en ouder)** staan juist vaker dan gemiddeld negatief tegenover het stimuleren van duurzame energie (respectievelijk 12% en 21% tegenover 9% gemiddeld).

Laag en middelbaar opgeleiden staan vaker dan hoogopgeleiden neutraal tegenover het stimuleren van duurzame energie (32% en 29% bij laag- en middelbaar opgeleiden tegenover 19% bij hoogopgeleiden). **Hoogopgeleiden** staan juist vaker (zeer) positief tegenover het stimuleren van duurzame energie (36% t.o.v. 22% bij zowel laag- als middelbaar opgeleiden).

2.3 Bekendheid met de RES

Figuur 3. **Vraag 6**: Heb je [voordat je met deze vragenlijst startte] wel eens iets gehoord over de Regionale Energie Strategie (RES)? Eén antwoord mogelijk. (N =1.711/ %)

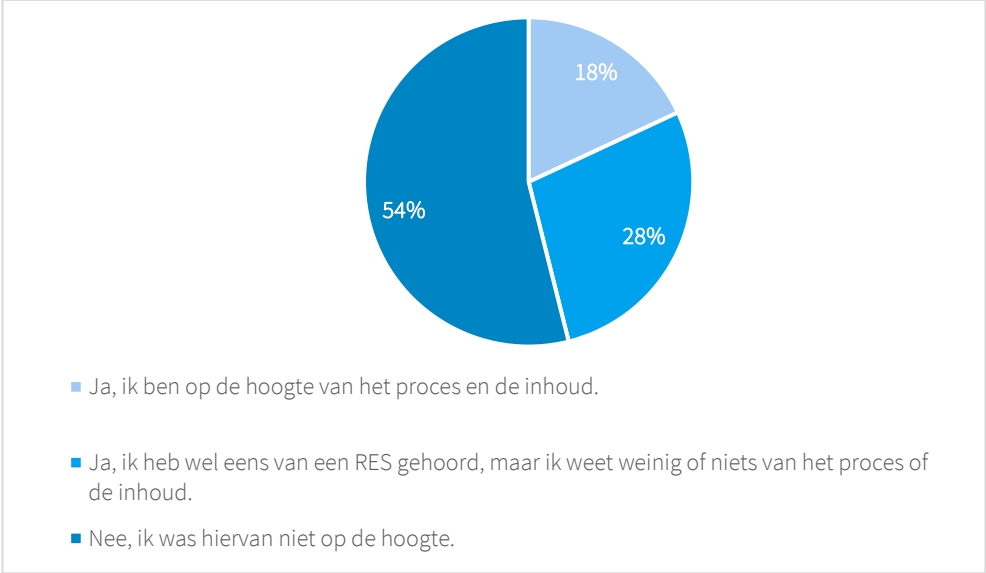

Tabel 2. **Vraag 7:** Op welke manier ben je aan informatie gekomen over de RES? Meerdere antwoorden mogelijk.* (N = 929).

	%
Mijn gemeente	31
Televisie, krant of radio	31
Mensen in mijn omgeving	28
Sociale media	21
Via mijn werk (beroepsmatig)	14
De website van Meteropoolregio Eindhoven / van de Energietransitie regio Zuidoost Brabant	13
Anders	9
De RES-nieuwsbrief	6

*Deze vraag is enkel gesteld aan respondenten die 'ja' hebben geantwoord bij vraag 6.

Bekendheid met de RES

18% van de respondenten geeft aan op de hoogte te zijn van het proces en de inhoud van de RES. 28% van de respondenten geeft aan wel eens van de RES gehoord te hebben, maar geen zicht te hebben op het proces en/of de inhoud. Meer dan de helft van de Zuidoost Brabantse respondenten is niet op de hoogte van de RES (54%). Dat deze respondenten niet op de hoogte zijn van het RES-proces of van de inhoud wil niet zeggen dat zij op dit moment ook geen mening hebben over de energietransitie. Wel is het waarschijnlijk dat ze op onderdelen van de concept-RES hun mening nog moeten vormen.

Verschillen tussen leeftijds- en opleidingsgroepen

In bijlage B zijn de uitsplitsingen naar leeftijds- en opleidingsgroepen te vinden. We zien vooral differentiatie naar opleidingsniveau: 59% van de respondenten met een laag

opleidingsniveau en 63% van de respondenten met een middelbaar opleidingsniveau is niet op de hoogte van de RES (tegenover 38% van de respondenten met een hoog opleidingsniveau). Respondenten met een hoog opleidingsniveau geven dan ook vaker dan gemiddeld aan weleens van de RES te hebben gehoord (32% tegenover 27% bij laag opgeleide respondenten) of bekend te zijn met het proces en de inhoud van de RES (30% t.o.v. 14% van de respondenten met een lage opleiding).

Verder zien we dat jongeren (16 tot en met 30 jaar) vaker dan gemiddeld aangeven nog niet van de RES gehoord te hebben (respectievelijk 70% tegenover 54% gemiddeld). De leeftijdsgroepen vanaf 51 jaar en ouder geven vaker dan gemiddeld aan op de hoogte te zijn van het proces en de inhoud van de RES.

Manier van bekendheid met de RES

Respondenten die wel eens van de RES hebben gehoord, hebben we gevraagd op welke manier zij hiervan hebben gehoord. Dit was met name via de eigen gemeente (31%) of via televisie, krant of radio (31%). Ook geeft een deel aan via mensen in de omgeving (28%) over de RES te hebben gehoord. Bij 'anders' benoemen respondenten verder bijvoorbeeld Best Duurzaam, energiecoöperaties, internet en ZLTO als manieren hoe zij van de RES hebben gehoord.

3 Duurzame energie en besparen

De meest duurzame energie is energie die niet hoeft te worden opgewekt. Isoleren van huizen, nieuwe huizen die energieneutraal worden gebouwd en het opslaan van energie zijn daarbij belangrijk. Onder het thema 'Duurzame energie en besparen' komen vragen aan bod over de criteria die van belang zijn voor (toekomstige) keuzes op het gebied van energiegebruik, over wie het voortouw zou moeten nemen bij het stimuleren van energiebesparing en duurzame energie en waar de prioriteiten van de overheid zouden moeten liggen. Vervolgens vragen we naar wat respondenten zelf al aan besparingsactiviteiten doen of bereid zijn te doen, en kijken we naar de investeringsbereidheid van respondenten.

3.1 Energiegebruik

Tabel 3. **Vraag 9:** Als je kijkt naar jouw energiegebruik, wat vind je dan belangrijk? (N =1.711/ %).

	(Zeer) belangrijk	Een beetje belangrijk	Niet belangrijk	Dat weet ik niet / geen mening
Dat de energie die ik gebruik betaalbaar is	90	8	1	2
Dat de energie die ik gebruik altijd beschikbaar is	90	7	1	3
Dat de opwekking van de energie die ik gebruik veilig is	90	6	2	3
Dat de opwekking van de energie, die ik gebruik, geen hinder oplevert voor omwonenden	78	16	3	3
Dat de energie die ik gebruik geen schade veroorzaakt aan natuur, milieu en klimaat	75	19	3	2
Dat er zo min mogelijk aan het landschap verandert op plekken waar energie wordt opgewekt	68	21	8	3
Dat de energie die ik gebruik wordt opgewekt met duurzame bronnen, zoals wind, zon en biomassa	67	19	10	4
Dat ik zelf de energie opwek, die ik gebruik	48	24	20	7
Dat mijn energiegebruik goed is voor de werkgelegenheid in Brabant	47	24	19	9
Dat de energie die ik gebruik in mijn eigen directe omgeving wordt opgewekt	30	25	37	8

Criteria energiegebruik

Respondenten hechten veel waarde aan de beschikbaarheid, betaalbaarheid en veiligheid van de energievoorziening: 90% van de respondenten vindt deze aspecten (zeer) belangrijk. Minder belang wordt toegekend aan het zelf opwekken van de energie (48% van de respondenten vindt dit (zeer) belangrijk) en aan het gegeven dat energie in de directe omgeving wordt opgewekt (30% vindt dit (zeer) belangrijk). Het merendeel van de respondenten vindt het belangrijk dat de opwekking van energie geen hinder oplevert voor omwonenden (78% vindt dit (zeer) belangrijk) en dat er zo min mogelijk aan het landschap verandert als gevolg van energieopwekking (68% vindt dit belangrijk tot zeer belangrijk). Driekwart van de respondenten vindt het van groot belang dat de energie die zij gebruiken geen schade veroorzaakt aan natuur, milieu en klimaat.

De link met werkgelegenheid wordt door bijna de helft van de respondenten belangrijk gevonden: 47% vindt het belangrijk dat het eigen energiegebruik goed is voor de werkgelegenheid.
De grootste verdeeldheid zien we bij de vraag of de gebruikte energie in de eigen directe omgeving opgewekt dient te worden: 30% vindt dit (zeer belangrijk), een kwart vindt dit een beetje belangrijk en 37% vindt dit niet belangrijk.

3.2 Duurzame energie

Tabel 4. Vraag 10: In de RES hebben we de ambitie om het besparen van energie te versnellen. Wie vind je dat daarin het voortouw moet nemen? Eén antwoord mogelijk. Uitgesplitst naar woningeigenaren en huurders (%).

	Koopwoning	Huurwoning	Anders	Gemiddeld RES-ZOB
N	*1.451*	*235*	*25*	***1.711***
Zowel de overheid als de huiseigenaren: de overheid faciliteert, de huiseigenaren nemen de eigen verantwoordelijkheid en moeten aan de slag	53	35	15	**48**
De **overheid**: door goede communicatie, betrouwbare informatie, hulp bij advies, aantrekkelijke aanbiedingen en subsidies	27	42	43	**31**
Alle huiseigenaren: iedereen draagt hierin eigen verantwoordelijkheid (zij kunnen dit doen of niet, en eventueel gebruik maken van een duurzaamheidslening of subsidieregeling)	7	9	16	**8**
Dat weet ik niet / geen mening	3	9	9	**5**
Niemand: deze ontwikkeling gaat vanzelf, extra tijd en geld van de overheid is niet nodig	5	2	5	**4**
Anders	4	3	14	**4**

Tabel 5. Vraag 11: Waar moet de overheid prioriteit aan geven als het gaat om energiebesparing? Maximaal 2 antwoorden mogelijk. Uitgesplitst naar woningeigenaren en huurders (%).

	Koopwoning	Huurwoning	Anders	Gemiddeld RES- ZOB
N	*1.451*	*235*	*25*	***1.711***
Verlenen van subsidies voor energiebesparende maatregelen	64	60	36	**63**
Advies geven over de mogelijkheden tot aanpassing in en rond de woning	34	27	27	**32**
Organiseren van collectieve acties (zoals het gezamenlijk inkopen van isolatie of interessante aanbiedingen voor duurzame apparaten)	28	30	16	**28**
Het verhogen van de urgentie bij inwoners, bedrijven en maatschappelijke instellingen	21	22	26	**21**
Geven van een lening voor energiebesparende maatregelen	19	17	20	**18**
Verplicht stellen van maatregelen	10	20	21	**13**
Anders	7	3	16	**6**

Prioriteiten overheid

Bijna de helft van de respondenten (48%) vindt dat de overheid samen met de huiseigenaren het voortouw moeten nemen in het versnellen van energie besparing. Drie op de tien (31%) geven aan dat de overheid het voortouw moet nemen en 8% vindt dit primair de verantwoordelijkheid van alle huiseigenaren. Huurders vinden bovengemiddeld vaak dat de overheid aan zet is als het gaat om het versnellen van energiebesparing. In de concept-RES van regio MRE lezen we dat gebouweigenaren en gebruikers vooral zelf aan zet zijn als het gaat om energiebesparing[8]. De rol van de (lokale) overheid wordt beschreven als het vervullen van een voorbeeldrol (het zelf verduurzamen van de eigen vastgoed) en als het actief stimuleren en faciliteren van duurzaam gedrag.
Bij de antwoordcategorie 'anders' benoemen respondenten nog dat bedrijven en de industrie het voortouw moeten nemen in het versnellen van energie besparing.

Als het dan gaat over het type stimuleringsmaatregelen, dan vindt bijna twee derde dat de overheid voornamelijk dient te focussen op het verlenen van subsidies voor energiebesparende maatregelen (63%). Verder vindt een derde dat de overheid advies moet geven over de mogelijkheden van woningaanpassing (32%) en 28% vindt dat de aandacht moet gaan naar het organiseren van collectieve acties. Respondenten geven dus niet de voorkeur aan een lening (18% heeft dit als voorkeur) en ook het verplichten van maatregelen wordt minder gewaardeerd (13%).

Respondenten die 'anders' hebben ingevuld hebben een flink aantal andere prioriteiten genoemd: zorgen dat het betaalbaar wordt voor iedereen, vooral inzetten op isoleren, grootgebruikers / bedrijven stimuleren meer te besparen, vervuilers laten betalen of meer richten op innovatie. Een klein deel van de respondenten (circa 13 personen) geeft hieraan dat zij vinden dat de overheid prioriteit moet geven aan het ontwikkelen van kernenergie. We lezen onder meer:

- *"(Groot)vervuilers laten betalen"*
- *"Alle huizen met een laag energielabel moeten worden geïsoleerd. Dat bespaart heel veel energie."*
- *"Inzetten van nieuwe technologieën, zoals nanotechnologie."*
- *"Kerncentrales installeren omdat deze tot nu toe het milieu vriendelijkste zijn."*

3.3 Besparingsactiviteiten

Om als bewoner (of bedrijf) energie te kunnen besparen zijn verschillende dingen nodig:

1. Gedragsverandering (bijv. thermostaat structureel paar graden lager of korter douchen);
2. Duurzame aankopen (bijv. vervangen oude koelkast door energiezuinige A++-versie);
3. Duurzame verbouwingen (bijv. isolatie van dak of muren).

[8] Concept RES Metropoolregio Eindhoven. *Energiek en innovatief!* P.21.

Tabel 6. **Vraag 12:** Welke van volgende besparingsactiviteiten doe jij al of overweeg je in de komende 10 jaar te doen? (N = 1.685/ %)

	Doe ik al	Bereid om dit te gaan doen	Niet bereid om dit te gaan doen	Ben er niet mee bekend	N.v.t. / dat weet ik niet
Ik doe het licht uit wanneer ik een ruimte verlaat	91	4	3	1	1
Ik zet de verwarming een paar graden lager als ik niet thuis ben / gedurende de nacht	82	6	4	1	5
Ik gebruik energiezuinige huishoudelijke apparaten (met label A+, A++ of A+++)	59	28	2	2	8
Ik zet de televisie uit in plaats van op standby als ik geen televisie kijk	56	21	14	3	6
Ik zet de verwarming op 19 graden en trek een warme trui aan	50	17	28	1	5
Ik pas binnen de komende 10 jaar mijn huis aan door duurzame maatregelen te nemen, bijvoorbeeld muur- of dakisolatie of isolerende ramen	45	27	8	2	18
Ik vervang bestaande apparaten versneld voor duurzamere apparaten als ik weet dat ik de besparing terugverdien	29	42	15	4	9
Ik kies bewust voor een energiezuinige of elektrische auto	19	32	25	5	18

Besparingsactiviteiten

Heel veel respondenten passen al (laagdrempelige) mogelijkheden voor energiezuinig leven toe. Zo zet 82% de verwarming een paar graden lager als ze niet thuis zijn en doet 91% het licht uit als zij een ruimte verlaten. Het aandeel mensen dat bereid is in te leveren op comfort ligt duidelijk lager: 50% is bereid om de verwarming op 19 graden te zetten en een warme trui aan te doen.
Als het gaat om het aanschaffen van duurzame apparaten zien we dat 59% dit al heeft gedaan en nog eens 28% bereid is om dit te gaan doen. Voor de aanschaf van een energiezuinige of elektrische auto ligt dat nog lager: 19% geeft aan dit al te hebben gedaan en nog eens 27% is bereid om dit te gaan doen.

Via een open vraag konden respondenten aangeven welke andere energiebesparende maatregelen zij nemen. We lezen hier verschillende reacties, zoals korter douchen, hergebruiken van spullen of minder / geen vlees eten. Ook pakken respondenten bijvoorbeeld bewust de fiets in plaats van de auto en gaan sommigen niet meer met het vliegtuig. Verder benoemen respondenten dat zij best besparingsactiviteiten of -maatregelen zouden willen ondernemen, maar dat dit voor mensen met een kleine beurs niet altijd haalbaar is of dat zij afhankelijk zijn van hun verhuurder.

Enkele reacties:

- *"Zo min mogelijk auto gebruiken. Bijna alles op de fiets. Niet vliegen. Alleen ruimte waar we zijn verwarmen."*
- *"Fietsen i.p.v. de auto pakken. Overal LED verlichting. Vloerverwarming op een constante temperatuur houden in de herfst. Minder vlees eten."*
- *"Allemaal prachtige gedachten, maar mensen met een smalle beurs krijg je niet mee. Het kost hen teveel geld wat ze niet hebben."*

3.4 Investeringsbereidheid

Tabel 7. **Vraag 13:** In hoeverre ben jij bereid om de komende tien jaar te investeren in energiebesparing of duurzame energie rondom jouw woning?* (N = 1.430/ %)

	Heb ik al	Bereid om hier in te investeren	Niet bereid om hier in te investeren	Ben er niet mee bekend	N.v.t. / dat weet ik niet
Het plaatsen van zonnepanelen op het dak van mijn woning / de woning waarin ik woon	45[9]	34	13	2	6
Het investeren in isolatie, bijvoorbeeld muur- of dakisolatie of isolerende ramen	60	27	6	2	5
Het aanschaffen van een elektrische auto	7	38	35	4	15
Het plaatsen van een warmtepomp	11	30	35	12	12
Het aanschaffen van energiezuinige apparaten (bijvoorbeeld een energiezuinigere wasmachine of koelkast)	47	43	5	2	3

*Alleen ingevuld door woningeigenaren (zie vraag 1).

Investeringsbereidheid

We zien dat 60% van de woningeigenaren al heeft geïnvesteerd in isolatie, 27% van de respondenten is bereid om hierin te investeren. 47% heeft al energiezuinige apparaten aangeschaft, 43% is bereid dit te doen. We zien dat de respondenten het minst bereid zijn om de komende tien jaar te investeren in de aanschaf van een elektrische auto of in het plaatsen van een warmtepomp (beiden 35%).

We zien dat een ruime meerderheid van de respondenten de bereidheid heeft om te investeren in zonnepanelen. 45% van de respondenten met een koopwoning geeft aan al zonnepanelen te hebben geplaatst. Dat is fors meer dan de daadwerkelijke cijfers laten zien: 14% van alle woningen in Zuidoost Brabant heeft geregistreerde zonnepanelen. Het hoge percentage van 45% kan op verschillende manieren verklaard worden, bijvoorbeeld doordat werving van de respondenten via een open link is gebeurd. Dit veronderstelt dat mensen met affiniteit met het onderwerp eerder (of enkel) geneigd zijn te reageren. Hoewel ook gewerkt is met een panel is deze scheve verdeling niet volledig rechtgetrokken met panelleden.

[9] Het daadwerkelijke percentage woningen met geregistreerde zonnepanelen in Zuidoost-Brabant was in 2019 14%. Bron: CBS 2019, verkregen van https://klimaatmonitor.databank.nl/dashboard/dashboard/woningen/.

4 Zonne- en windenergie

In dit hoofdstuk kijken we naar duurzame opwek via zon en/of wind. Het thema 'zonne-energie' bevat vragen omtrent zonnepanelen op daken van respondenten. Vervolgens is er aandacht voor de combinatie(s) tussen zon en wind. We leggen verschillende opties voor de aanleg van zonneparken en windmolens voor en vragen naar de voorkeuren voor het plaatsen hiervan.

4.1 Zonne-energie

In de toekomst wil energieregio Zuidoost Brabant maximaal gebruik maken van de energie die via de zon op daken van huizen en op grote daken van bedrijven opgewekt kan worden.

Tabel 8. **Vraag 14:** Liggen er in 2030 ook zonnepanelen op jouw dak? Eén antwoord mogelijk. Uitgesplitst naar **woningeigenaren en huurders** (%).

	Koopwoning	Huurwoning	Anders	Gemiddeld RES- ZOB
N	*1.430*	*229*	*25*	***1.684***
Ja, ik heb ze nu al	48	21	27	41[10]
Ja	17	6	23	14
Weet ik niet, ik woon in een huurhuis	1	58	25	15
Misschien	20	4	16	16
Nee	15	11	10	14

Respondenten konden hierbij aangeven waarom ze wel, niet of misschien verwachten over tien jaar zonnepanelen op hun dak te hebben liggen. De respondenten die bij deze vraag hebben aangegeven dat ze deze over 10 jaar wel hebben (14%), geven daarbij aan dat ze er nu al mee bezig zijn, dat ze verduurzamen belangrijk vinden of het een goede (financiële) investering vinden. Enkele reacties:

- *"Goed voor klimaat, energie geleverd door de natuur, zelfvoorzienend, wil onafhankelijk zijn van energiebedrijf."*
- *"Als we weer gespaard hebben komen die vast binnen een paar jaar."*
- *"Het ook de portemonnee spaart."*

De respondenten die aangeven misschien over tien jaar zonnepanelen op hun dak zullen hebben (16%), geven als reden veelal aan dat ze dit laten afhangen van de mogelijkheid voor subsidie of hun eigen financiële situatie, ze twijfelen of zonnepanelen economisch rendabel zijn of niet weten wat de terugverdient tijd is, of ze weten niet of ze over tien jaar nog in dit huis wonen. Ook vragen een aantal zich af of hun dak er wel geschikt voor is of weten sommigen nog niet of ze over 10 jaar nog in dit huis wonen. We lezen onder meer:

[10] Het daadwerkelijke percentage woningen met geregistreerde zonnepanelen in Zuidoost-Brabant was in 2019 14%. Bron: CBS 2019, verkregen van https://klimaatmonitor.databank.nl/dashboard/dashboard/woningen/.

- *“Ik niet weet of ik die investering terugverdien.”*
- *“Ons dak er nu nog niet geschikt voor is.”*
- *“Ik afwacht of er financieel meer aantrekkelijke subsidies of giften komen.”*

Respondenten die aangeven dat er over tien jaar geen zonnepanelen op hun dak liggen (14%) geven onder meer aan dat hun dak hiervoor niet geschikt is of ongunstig ligt, ze in een appartement wonen, ze in een huurwoning wonen, ze het te duur of te lelijk vinden of dat ze vermoeden dat de kosten en baten niet tegen elkaar opwegen. Enkelen geven aan dat zij via andere zonnepanelen energie afnemen, bijvoorbeeld via een postcoderoos-regeling.

- *“De kosten en terugwinning en hetgeen je terugkrijgt in geld zo onduidelijk is dat ik het niet overweeg.”*
- *“Geen geld om eerst dak te vernieuwen en te saneren.”*
- *“Het zware investering is die je niet snel terugverdient. Bovendien brandgevaarlijk.”*

Verschillen tussen leeftijds- en opleidingsgroepen

In bijlage B is een uitsplitsing te vinden van deze vraag naar leeftijds- en opleidingsgroepen. We zien dat respondenten tussen de 41 en 70 jaar oud vaker dan gemiddeld aangeven al zonnepanelen op hun daken te hebben liggen. Jonge respondenten (tussen de 16 en 30 jaar oud) geven vaker dan gemiddeld aan dat zij misschien in 2030 zonnepanelen op hun dak hebben liggen (18% t.o.v. 16% gemiddeld) of dat ze dit niet weten omdat zij in een huurhuis wonen (28% t.o.v. 15% gemiddeld). Respondenten tussen de 41 en 50 jaar, en van 71 jaar en ouder geven vaker dan gemiddeld aan dat er in 2030 geen zonnepanelen op hun dak zullen liggen (respectievelijk 21% en 25% t.o.v. 14% gemiddeld).

Mensen met een laag of middelbaar opleidingsniveau geven relatief vaak aan dat zij niet weten of ze in 2030 zonnepanelen op hun dak hebben liggen, aangezien ze in een huurhuis wonen (19% van de laag- en 21% van de middelbaar opgeleiden tegenover 5% van de mensen met een hoge opleiding). Mensen met een hoog opleidingsniveau geven daarentegen vaker aan dat ze al zonnepanelen hebben (51% tegenover 38% bij laag- en 35% bij middelbaar opgeleiden) of dat deze er dan zullen liggen (17% tegenover 12% bij laag en 13% bij middelbaar opgeleiden).

Figuur 4. **Vraag 15:** Wat heb je nodig om in de toekomst zonnepanelen op je dak te leggen?* Meerdere antwoorden mogelijk. (N = 453).

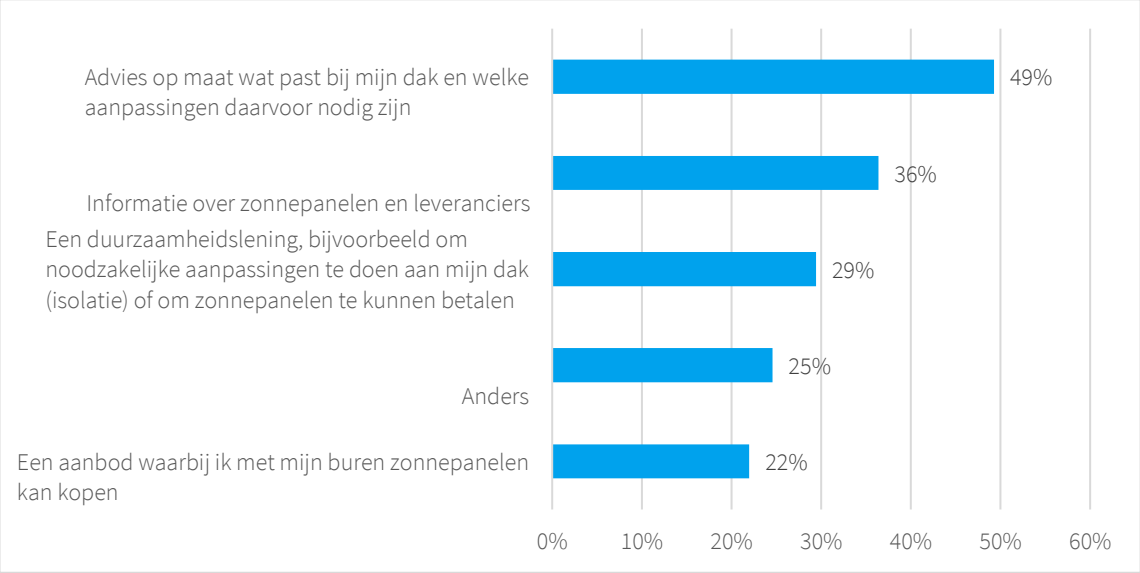

*Alleen ingevuld door respondenten die bij vraag 14 'ja' of 'misschien' hebben ingevuld.

Figuur 5. **Vraag 16:** Op welke termijn verwacht je zonnepanelen op jouw dak te installeren?* (N = 453).

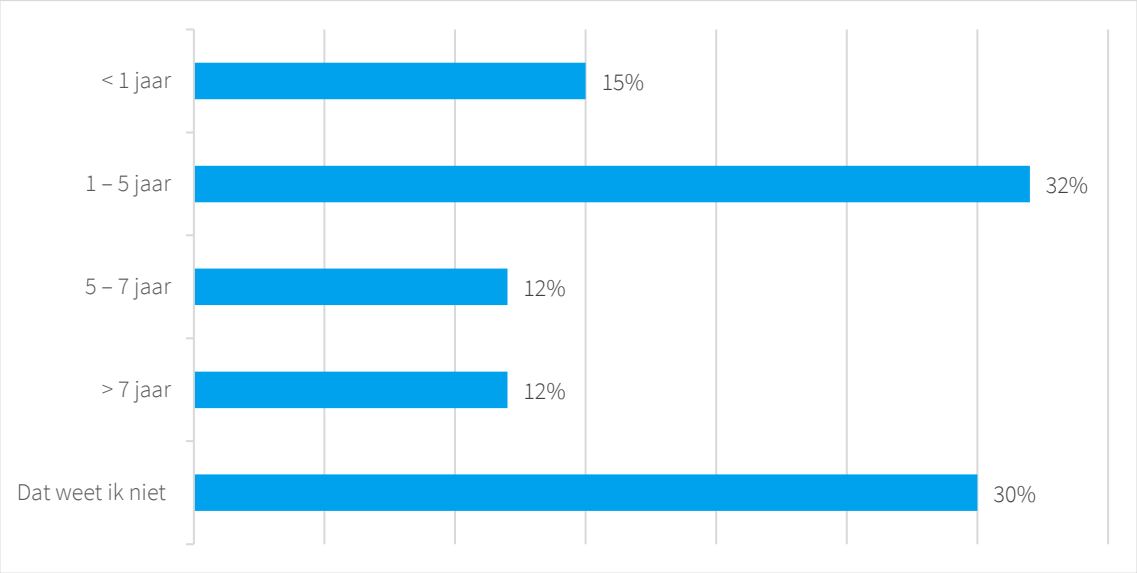

*Alleen ingevuld door respondenten die bij vraag 14 'ja' of 'misschien' hebben ingevuld.

Zon op daken

We hebben bij vraag 15 en 16 alleen gekeken naar woningeigenaren die verwachten in 2030 (misschien) zonnepanelen op hun dak te hebben liggen. Voor deze woningeigenaren geldt dat zij de investeringen in zonnepanelen op moeten kunnen brengen én de bereidheid moeten hebben om te investeren. Voor huurders is de situatie anders. Voor het verduurzamen van de woning is een huurder afhankelijk van de verhuurder.

Van de eigenaar-bewoners die verwachten in 2030 (misschien) zonnepanelen op hun dak te hebben liggen, geeft bijna de helft aan dat zij advies op maat nodig hebben over wat bij hun dak past om daadwerkelijk de zonnepanelen te leggen (49%). Verder geeft 36% aan informatie over zonnepanelen en leveranciers nodig te hebben. 29% van de respondenten heeft een duurzaamheidslening nodig om in de toekomst zonnepanelen te kunnen betalen. Individuele ondersteuningsopties hebben de voorkeur boven collectieve ondersteuningsopties. Oftewel, respondenten zijn iets vaker geïnteresseerd in een duurzaamheidslening (29%) dan in een aanbod waarbij zij met bijvoorbeeld buren gezamenlijk zonnepanelen kunnen aanschaffen (22%).

Respondenten die bij vraag 15 (*Wat heb je nodig om in de toekomst zonnepanelen op je dak te leggen?*) 'anders' hebben ingevuld geven bijvoorbeeld aan dat ze ook toestemming van de VVE nodig hebben of dat ze goede informatie nodig hebben over wat betrouwbare bedrijven zijn die zonnepanelen kunnen plaatsen. Ook geven respondenten aan dat ze graag informatie/zekerheid willen over het economisch rendement of dat zij geld nodig hebben om de investering te kunnen doen. Zo lezen we onder meer:

- *"Goede berekening wat ik kan besparen. Volgens mij kan ik beter mijn hypotheek aflossen."*
- *"Betrouwbare firma's die ook doen wat ze beloven."*
- *"Zekerheid dat het niet over 2 jaar niet meer werkt omdat men dan een hoog gebouw op mijn vrije uitzicht heeft geplaatst."*

Ongeveer een derde van de respondenten die denkt in 2030 (misschien) zonnepanelen op hun dak te hebben liggen geeft aan te verwachten dat dit tussen de 1 en 5 jaar zal gebeuren (32%). Drie op de tien van deze respondenten geeft aan nog niet te weten op welke termijn zij zonnepanelen zullen nemen.

4.2 Combinaties zonne- en windenergie

Met alleen zonnepanelen op daken kan de regio Zuidoost Brabant niet aan haar energieopgave voldoen. Ook niet als er maximaal wordt ingezet op energiebesparing. Daarom zal een ook een combinatie van zonneparken (parken met meerdere zonnepanelen bij elkaar) en windmolenparken (parken met meerdere windmolens bij elkaar) toegepast moeten worden.

Tabel 9. **Vraag 17:** Welke oplossingen spreken jou het meest aan? Maximaal 3 antwoorden mogelijk. (N = 1.670)

	%
Zonneparken gekoppeld aan (energie)infrastructuur (zoals wegen, kanalen en hoogspanningslijnen)	44
Windmolens gekoppeld aan (energie)infrastructuur (zoals wegen, kanalen en hoogspanningslijnen)	41
Zonneparken met ruimte voor biodiversiteit aan de randen van natuurgebieden (biodiversiteit is de aanwezigheid van verschillende soorten dieren en planten in een bepaald gebied)	24
Zonneparken bij boerenbedrijven in mijn gemeente	21
Ik heb geen voorkeur	19
Windmolens bij boerenbedrijven in mijn gemeente	16
Windmolens plaatsen in nieuwe bossen die natuurgebieden uitbreiden en met elkaar verbinden	11
Ik wil überhaupt niet dat er wordt geïnvesteerd in zonne- en windenergie	9

Voorkeuren voor oplossingen

We zien dat zonneparken (44%) of windmolenparken (41%) gekoppeld aan (energie)infrastructuur oplossingen zijn die voor de grootste groep van de respondenten aanspreken. Verder ziet een kwart van de respondenten een oplossing in zonneparken met ruimte voor biodiversiteit aan de randen van natuurgebieden (24%). Een vijfde van de respondenten ziet een oplossing in zonneparken bij boerenbedrijven in de eigen gemeente (21%). Voor windmolens bij boerenbedrijven is dit 16%.
Een vijfde van de respondenten heeft (nog) geen voorkeur (19%) en 9% van de respondenten wil überhaupt niet dat er wordt geïnvesteerd in zonne- en windenergie.

Ook in de concept-RES van regio Zuidoost Brabant lezen we dat energiemaatregelen aan grootschalige infrastructuur gekoppeld kunnen worden[11]. Bijvoorbeeld langs de snelwegen die de regio doorkruisen. De hoofdinfrastructuur biedt tevens kansen voor het transport van duurzame energie. De koppeling met bestaande infrastructuur sluit aan bij de voorkeuren van de respondenten.

[11] Concept RES Metropoolregio Eindhoven. *Energiek en innovatief!* P.29.

Tabel 10. Vraag 18: Om een goed beeld te krijgen van wat jij vindt van zonne- en windenergie leggen wij je enkele stellingen voor. Met zonneparken bedoelen we parken met meerdere zonnepanelen bij elkaar. In hoeverre ben je het eens of oneens met de volgende stellingen? (N = 1.660 / %)

	(Helemaal) eens	Niet eens, niet oneens	(Helemaal) oneens	Weet niet / geen mening
A. Ik zou willen dat mijn regio volop inzet op **windenergie** en ook gebieden hiervoor aanwijst in mijn regio	40	23	30	7
B. Ik vind dat **windmolens** altijd in een **cluster** van windmolens op enkele aangewezen locaties neergezet moeten worden en niet als een mozaïek door het landschap	48	22	19	11
C. Ik sta sowieso negatief ten opzichte van **windenergie**, ongeacht waar windmolens geplaatst worden	18	18	60	4
D. Ik zou graag willen dat mijn regio volop inzet op **zonneparken** en ook gebieden hiervoor aanwijst in mijn regio	42	28	25	5
E. Ik vind dat **zonneparken** altijd in een **cluster** op enkele aangewezen locaties neergezet moeten worden en niet als een mozaïek door het landschap	42	25	23	10
F. Ik sta sowieso negatief ten opzichte van **zonneparken**, ongeacht waar de zonneparken geplaatst worden	18	17	59	5
G. Ik vind dat mijn regio volop moet inzetten op een **combinatie van windmolens en zonneparken** en ook gebieden aanwijst voor een combinatie van beiden in mijn regio	41	25	28	6
H. Ik zie graag dat in **iedere gemeente zonneparken en/of windmolens** geplaatst worden en iedere gemeente hiermee bijdraagt aan de energieopgave	42	24	28	6
I. Ik vind dat we **1 tot 3 plekken** in mijn regio (ook al is dit bij mij in de buurt) moeten aanwijzen voor de plaatsing van zonneparken en windmolens, dat voldoende is voor de gehele regio	33	25	34	8

Inzetten op wind en/of zonne-energie

We zien dat ongeveer de helft van de respondenten vindt dat windmolens altijd in clusters op de daarvoor aangewezen locaties geplaatst dienen te worden (48%). Ongeveer vijfde van de respondenten staat sowieso negatief of neutraal ten opzichte van windenergie, ongeacht waar windmolens geplaatst worden (beiden 18%). Ook staat 18% van de respondenten sowieso negatief tegenover zonneparken, ongeacht waar deze geplaatst worden. Bij de overige stellingen zien we dat ongeveer 40% het eens is, en een kwart van de respondenten het nog niet zo goed weet.

In de concept-RES van regio Zuidoost Brabant is te lezen dat clusters van zonneparken of windmolens langs infrastructuur het best passen bij het mozaïekenlandschap van de regio[12].

[12] Concept RES Metropoolregio Eindhoven. *Energiek en innovatief!* P.29.

4.3 Acceptatie windmolenpark

Tabel 11. Vraag 27: Wanneer ben jij bereid om een windpark (park met meerdere windmolens bij elkaar) in jouw directe omgeving te accepteren? (N = 1.621).

	%
Als ik samen met andere inwoners en/of grondeigenaren kan beslissen over het ontwikkelgebied, bijvoorbeeld over de inrichting van het windpark en de verdeling van de opbrengsten	28
Als ik heb kunnen meebeslissen over waar het windpark komt	27
Ik ben hiertoe nooit bereid	23
Als ik kan investeren en daardoor meeprofiteren van de opbrengsten van het windpark	21
Dat weet ik niet / geen mening	18
Als ik weet dat er in mijn omgeving op veel andere plekken ook windparken worden geplaatst	8
Anders, namelijk	8

Acceptatie windmolenpark

We zien bij de respondenten een verdeeldheid in de bereidheid om een windpark in de directe omgeving te accepteren. 28% van hen zou dit accepteren als zij samen met andere inwoners of grondeigenaren kunnen beslissen over het ontwikkelgebied. 27% zou een windpark accepteren als zij kunnen meebeslissen waar deze geplaatst wordt. Een vijfde van de respondenten vindt een windpark acceptabel als zij kunnen investeren en daardoor meeprofiteren van de opbrengsten van het windpark (21%).
Verder geeft 23% aan dat zij nooit bereid zouden zijn om een windpark in de directe omgeving te accepteren.

Bij 'anders' benoemen respondenten dat zij bereid zijn om een windpark in de directe omgeving te accepteren als blijkt dat de hinder voor direct omwonenden en de natuur gering of volledig afwezig is of als duidelijk wordt dat de betreffende plek de beste overweging is. Ook wordt communicatie richting (direct) omwonenden als belangrijke voorwaarde benoemt. Verder benoemen sommigen dat zij altijd bereid zijn een windpark te accepteren, anderen geven aan nooit een windpark in de directe omgeving te accepteren. Enkele reacties:

- *"Als de wisselende schaduwen en/of geluid niet storend zijn voor omwonenden."*
- *"Als ik weet dat dit in de regio met alle transparante belangenafwegingen de beste plek is."*
- *"Als het maar gebeurt.. zoveel mogelijk en zo snel mogelijk!"*
- *"Windparken moeten geplaatst worden waar veel wind is. Dat is vooral op zee, aan zee en het IJsselmeer. Niet in Oost Brabant."*

5 Warmte

Voor de gebouwde omgeving maakt elke regio, als onderdeel van de RES, een Regionale Structuurvisie Warmte met daarin een voorstel hoe het warmteaanbod, de warmtevraag en de bijbehorende infrastructuur op regionaal niveau met elkaar verbonden kunnen worden. In de meeste huishoudens is aardgas nu nog een vanzelfsprekende keuze voor verwarmen en koken. Daar komt de komende 30 jaar verandering in. Niet in één keer, maar geleidelijk. De komende periode maakt iedere gemeente een plan, de Transitievisie Warmte genaamd, over hoe en wanneer de eerste woningen van het aardgas af gaan. In dit hoofdstuk gaan we in op de vraag hoe bewoners van Zuidoost Brabant aankijken tegen de overstap van aardgas naar andere warmtebronnen.

5.1 Van het aardgas af

Tabel 12. Vraag 19a: Hoe kijk je naar de overstap van aardgas naar een andere warmtebron voor warm water en het verwarmen van jouw woning? Uitgesplitst naar woningeigenaren en huurders (%).

A. Het is haalbaar dat alle woningen in 2050 van het aardgas af zijn	N	(Helemaal) eens	Neutraal	(Helemaal) oneens	Weet niet / geen mening
Koopwoning	1.391	34	13	40	13
Huurwoning	221	37	24	27	12
Anders	25	40	24	31	4
Gemiddeld RES-ZOB	**1.637**	**35**	**16**	**37**	**12**

Tabel 13. Vraag 19b: Hoe kijk je naar de overstap van aardgas naar een andere warmtebron voor warm water en het verwarmen van jouw woning? Uitgesplitst naar woningeigenaren en huurders (%).

B. Ik maak mij zorgen over de monopoliepositie van grote energiebedrijven en wat dat betekent voor mijn energierekening	N	(Helemaal) eens	Neutraal	(Helemaal) oneens	Weet niet / geen mening
Koopwoning	1.393	56	19	14	10
Huurwoning	221	56	22	14	8
Anders	25	73	15	6	6
Gemiddeld RES-ZOB	**1.639**	**56**	**20**	**14**	**10**

Tabel 14. Vraag 19c: Hoe kijk je naar de overstap van aardgas naar een andere warmtebron voor warm water en het verwarmen van jouw woning? Uitgesplitst naar woningeigenaren en huurders (%).

C. Ik maak mij zorgen over de kosten om mijn huis aan te passen	N	(Helemaal) eens	Neutraal	(Helemaal) oneens	Weet niet / geen mening
Koopwoning	1.363	65	14	18	3
Huurwoning	183	45	25	26	5
Anders	22	72	24	0	4
Gemiddeld RES-ZOB	**1.568**	**60**	**17**	**20**	**3**

Tabel 15. Vraag 19d: Hoe kijk je naar de overstap van aardgas naar een andere warmtebron voor warm water en het verwarmen van jouw woning? Uitgesplitst naar woningeigenaren en huurders (%).

D. Ik maak mij geen zorgen als het gaat over het verwarmen van mijn woning zonder aardgas.	N	(Helemaal) eens	Neutraal	(Helemaal) oneens	Weet niet / geen mening
Koopwoning	1.373	40	17	39	4
Huurwoning	218	37	34	26	4
Anders	24	53	18	24	4
Gemiddeld RES-ZOB	**1.615**	**39**	**21**	**35**	**4**

Tabel 16. Vraag 19e: Hoe kijk je naar de overstap van aardgas naar een andere warmtebron voor warm water en het verwarmen van jouw woning? Uitgesplitst naar woningeigenaren en huurders (%).

E. Ik vind het ingewikkeld dat ik zelf niet kan kiezen hoe ik mijn woning zonder aardgas ga verwarmen.	N	(Helemaal) eens	Neutraal	(Helemaal) oneens	Weet niet / geen mening
Koopwoning	1.324	42	26	21	11
Huurwoning	206	35	34	21	10
Anders	23	51	27	12	10
Gemiddeld RES-ZOB	**1.553**	**40**	**28**	**21**	**11**

De overstap van aardgas naar een andere warmtebron

Ongeveer een derde van de respondenten denkt dat het haalbaar is dat in 2050 alle woningen van het aardgas af zijn (35%), terwijl een vergelijkbaar percentage respondenten denkt dat dit niet haalbaar is (37%). 56% van de respondenten maakt zich zorgen over de monopoliepositie van grote bedrijven. Verder maakt 60% zich zorgen over de kosten om de eigen woning aan te passen. Dit zien we, niet verrassend, vooral terug bij respondenten met een koopwoning (65% van de woningeigenaren maakt zich hier zorgen over, tegenover 45% van de huurders).

De respondenten zijn verdeeld als het gaat over de zorgen omtrent het verwarmen van de woning zonder aardgas: 39% maakt zich geen zorgen, ongeveer een vijfde staat hier neutraal in (21%) en 35% maakt zich hierover wel zorgen. 40% van de respondenten geeft daarnaast aan dat zij het ingewikkeld vinden dat je zelf niet veel te kiezen hebt als het gaat om het verwarmen van de woning zonder aardag, 28% staat hier neutraal in en 21% geeft aan zich hier geen zorgen over te maken.

Bij deze stellingen konden respondenten een toelichting geven. We lezen dat zij vermoeden dat het een flinke klus gaat worden om van het aardgas af te gaan en sommigen hebben er een hard hoofd in dat het gaat lukken. Ze geven aan dat het tijd nodig heeft en dat de overheid hier een duidelijke rol in moet pakken. Daarbij vinden ze wel dat bewoners goed betrokken moeten blijven, voor het gevoel worden veel beslissingen nu voor hen genomen. Ook zetten sommige vraagtekens; zij vinden dat aardgas een schone warmtebron is die niet vervangen hoeft te worden. Enkele reacties:

- *"Er is géén goede reden voor het afschaffen van aardgas voor huishoudens. Ons gasnetwerk is kwalitatief hoogstaand en verwarming met aardgas is een van de schoonste manieren om huizen te verwarmen. Alternatieven zijn vooralsnog duur,*

werken slechter en veroorzaken overlast. Met name biomassacentrales moeten direct worden afgeschaft."

- *"Gas is niet perse milieutechnisch ongunstig. Zou veel meer ingestoken moeten worden op isolatie."*
- *"De kosten gaan gigantisch hoger uitvallen dan elke leverancier ons doet geloven."*
- *"De overheid neemt de particulier onvoldoende bij de hand in de keuze en mogelijkheden van verduurzaming."*

Relatief vaak wordt genoemd dat de kosten voor het aanpassen van de woning veel te hoog zijn, al zijn er ook respondenten die aangeven dat hun huizen al zijn aangepakt. Ook verwijzen respondenten naar technologische ontwikkelingen (bijvoorbeeld warmtepompen die steeds beter en goedkoper zullen worden).

Tabel 17. **Vraag 20:** In hoeverre hebben onderstaande warmtebronnen jouw voorkeur? (N = 1.643 / %)

	(Volledig) mijn voorkeur	Neutraal	(Totaal) niet mijn voorkeur	Weet niet / geen mening
Rechtstreekse warmte van de **zon** (via zonnecollectoren, die zonlicht omzetten in warmte)	71	16	7	6
Restwarmte uit **industrie** (warmte die vrijkomt bij industrieprocessen)	57	22	14	8
Warmte uit de **aarde** (geothermie, gebruikmakend van temperatuurverschillen in de aardoppervlakte, warmte en kou-opslag)	57	22	13	9
Warmte uit **water** (aquathermie, bijvoorbeeld via riool-, afval-, drink- en oppervlaktewater)	54	25	10	10
Warmte uit de **lucht** (warmtepomp)	53	21	18	8
Warmte uit **afval** (restafval omzetten naar warmte)	50	26	17	7
Warmte uit **biomassa** (grondstof uit planten, bomen, plantaardig afval dat je als bron voor energie kan gebruiken)	28	24	41	6

Alternatieve warmtebronnen

We hebben de respondenten verschillende warmtebronnen voorgelegd: 71% heeft (volledig) de voorkeur voor energie die opgewekt wordt door warmte van de zon. Daarnaast heeft 57% (volledig) de voorkeur voor restwarmte uit industrie en een even groot percentage voor warmte uit de aarde. Respondenten hebben minder de voorkeur voor warmte uit biomassa, voor 41% heeft dit (totaal) niet de voorkeur. We zien bij ongeveer alle warmtebronnen dat gemiddeld genomen een kwart van de mensen neutraal genomen hier tegenover staat. Dit kan betekenen dat zij (nog) geen goed beeld hebben van de warmtebronnen.

In de concept-RES van Zuidoost Brabant wordt de huidige warmtevraag gekoppeld aan de potentie van duurzame warmtebronnen. Deze input wordt gebruikt voor de Regionale Structuurvisie Warmte (RSW)[13], waarin vraag en aanbod van warmte in de regio aan elkaar gekoppeld zijn en waarin verschillende strategieën beschreven zijn voor

[13] Concept RES Metropoolregio Eindhoven. Energiek en innovatief! P.44 (bijlage 9).

het verduurzamen van woningen. De RSW is vooralsnog voornamelijk inventariserend van aard; komende tijd worden mogelijkheden verder onderzocht. De resultaten van de RSW dienen als input voor de gemeentelijke Transitievisies Warmte. Al deze gemeentelijke Transitievisies Warmte zullen een gezamenlijk beeld moeten geven van de beste toepassing van verschillende warmtebronnen.[14]

Concluderend kunnen we op het gebied van warmte stellen dat respondenten zich met name zorgen maken over de afhankelijkheid van energiebedrijven en de energierekening, om de investeringskosten en om autonomie en zeggenschap. We zien daarbij een voorkeur voor rechtstreekse warmte uit de zon, restwarmte vanuit de industrie en warmte uit de aarde en water boven warmte uit biomassa.

Tabel 18. **Vraag 21:** Welke warmtevoorziening heeft de voorkeur voor jouw woning? (N = 1.641)

	%
Een individuele warmtevoorziening met eigen installaties	49
Een collectieve warmtevoorziening met (deels) gezamenlijke voorzieningen	20
Niet van toepassing, ik woon in een huurhuis	19
Dat weet ik niet / geen mening	13

Alternatieve warmtebronnen

Bijna de helft van de respondenten (49%) geeft de voorkeur aan een individuele warmtevoorziening met eigen installaties voor het verwarmen van de eigen woning. Een vijfde van hen geeft de voorkeur aan een collectieve warmtevoorziening met (deels) gezamenlijke voorzieningen. 13% heeft hierover (nog) geen mening en 19% geeft aan dat het niet van toepassing is, zij wonen in een huurhuis.
Voor de (haalbaarheid van) de warmtetransitie betekent dit dat individuele oplossingen over het algemeen de voorkeur hebben boven collectieve oplossingen (waarbij sprake is van afhankelijkheid van grote warmteleveranciers en gebrek aan autonomie of keuzevrijheid).

Respondenten die aangaven niet te weten welke warmtevoorziening de voorkeur voor hun woning heeft, konden hierop een toelichting geven. Zij benoemen bijvoorbeeld dat ze (nog) geen zicht hebben op de verschillende mogelijkheden, geen voorkeur voor individueel of collectief hebben of te weinig informatie over de voor- en nadelen hebben. Ook geven enkelen aan al een warmtepomp te hebben of het liefst bij aardgas willen blijven. We lezen bijvoorbeeld:

- *"Ik de consequenties (voor/nadelen en kosten) nu niet kan overzien."*
- *"Ik weet niet wat het meest efficiënt is. De beste oplossing voor het milieu moet worden gekozen."*
- *"Wil dat er gewoon aardgas blijft anders gaat het veel te duur worden."*

[14] Concept RES Metropoolregio Eindhoven. Energiek en innovatief! P.11, 41.

6 Betrokken worden

Een belangrijk onderdeel van de RES-processen is dat bewoners betrokken worden bij en meegenomen worden in de totstandkoming of uitvoering van de RES'en. Dit lezen we ook terug in de concept-RES van regio Zuidoost Brabant. Hierin staat bijvoorbeeld dat er ingezet wordt op een grote mate van participatie in de lokale omgeving bij duurzame energie, mede omdat draagvlak en acceptatie van inwoners van cruciaal belang zijn[15].

In dit hoofdstuk presenteren we de resultaten met betrekking tot betrokkenheid en participatie. Wat vinden bewoners belangrijk, waarover willen zij geïnformeerd worden of waarbij willen zij betrokken worden? En welke manier zou dan de voorkeur hebben? Ook hebben we specifiek aandacht voor de financiële participatie van bewoners.

6.1 Ondersteuning woning verduurzamen

Tabel 19. **Vraag 22:** Op welke manier ben jij geholpen om jouw woning te verduurzamen en/of om energie te besparen? Meerdere antwoorden mogelijk. (N = 1.637)

	%
Door algemene informatie te ontvangen over de mogelijkheden die er zijn	41
Door algemene informatie te ontvangen over subsidiemogelijkheden	33
Door ervaringen van anderen te horen die in een vergelijkbare woning wonen	30
Door een keuzehulp of een duurzaamheidsscan van mijn woning	26
Door deel te nemen aan collectieve duurzaamheidsprojecten in mijn omgeving	22
Dat weet ik niet / geen mening	18
Iets anders	9
Ik heb hier überhaupt geen behoefte aan	8

Ondersteuning woning verduurzamen

We vroegen de respondenten op welke manier(en) zij geholpen zijn om hun woning te verduurzamen en/of om energie te besparen. 41% zou graag algemene informatie willen ontvangen over de mogelijkheden die er zijn. Een derde van hen (33%) heeft baat bij algemene informatie rondom subsidiemogelijkheden. Verder geeft 30% aan dat zij graag ervaringen horen van anderen in een vergelijkbare woning. 8% van de respondenten geeft aan hier überhaupt geen behoefte aan te hebben.

Respondenten konden bij 'iets anders' een toelichting geven. Hier noemen zij bijvoorbeeld dat zij financiële ondersteuning of (onafhankelijk) advies nodig hebben. Ook benoemen enkelen dat zij zelf initiatief nemen of dit al gedaan hebben en hier geen ondersteuning bij nodig hebben. Enkele reacties:

- *"Advies over maatwerkoplossingen."*
- *"Financiële ondersteuning."*
- *"Ik vind mijn info zelf wel. En ik kijk gewoon wat het goedkoopste is."*

[15] Concept RES Metropoolregio Eindhoven. *Energiek en innovatief!* P.48.

Verschillen tussen leeftijds- en opleidingsgroepen
De verschillen tussen leeftijds- en opleidingsgroepen zijn te vinden in bijlage B. We zien met name differentiatie naar opleidingsniveau. Respondenten met een **laag of middelbaar opleidingsniveau** geven vaker dan respondenten met een hoog opleidingsniveau aan dat zij niet weten of geen mening hebben op welke manier zij geholpen zijn om hun woning te verduurzamen en/of om energie te besparen (respectievelijk 23% en 25% tegenover 5% bij hoogopgeleiden). **Hoogopgeleide** respondenten geven daarnaast bij bijna alle mogelijkheden vaker aan hierdoor geholpen te zijn.
Bij de leeftijdsgroepen zien we voornamelijk dat jonge respondenten (**16 en 30 jaar**) vaker dan de andere leeftijdsgroepen (nog) niet weten op welke manier zij geholpen zijn om hun woning te verduurzamen en/of om energie te besparen (28% t.o.v. 18% gemiddeld).

6.2 Procesparticipatie

Tabel 20 **Vraag 23:** In hoeverre vind je de volgende aspecten belangrijk? (N = 1.635/ %)

	Heel belangrijk	Belangrijk	Niet belangrijk / niet onbelangrijk	Onbelangrijk	Weet niet / geen mening
A. Inwoners kunnen meedenken bij windprojecten	35	41	15	5	4
B. Inwoners kunnen meedenken bij zonneprojecten	33	43	16	5	3
C. Inwoners kunnen investeren in windprojecten in mijn regio en er zo geld aan verdienen	16	33	30	14	6
D. Inwoners kunnen investeren in zonneprojecten in mijn regio en er zo geld aan verdienen	16	35	30	13	6
E. Inwoners kunnen mede-eigenaar worden van windprojecten in mijn regio (bijv. via een energiecoöperatie)	15	30	31	15	9
F. Inwoners kunnen mede-eigenaar worden van zonneprojecten in mijn regio (bijv. via een energiecoöperatie)	16	33	31	12	9

Betrokkenheid en participatie

Respondenten vinden het met name (heel) belangrijk dat zij kunnen meedenken bij windprojecten en bij zonneprojecten (beide 76%). Verder vindt 51% het (heel) belangrijk dat bewoners kunnen investeren in zonneprojecten in de regio en 49% dat bewoners mede-eigenaar kunnen worden van zonneprojecten in de regio. Als het gaat om windprojecten zien we vergelijkbare cijfers: 49% van de respondenten vindt het (heel) belangrijk dat bewoners kunnen investeren in windprojecten in de regio en 45% dat zij mede-eigenaar kunnen worden van windprojecten in de regio.

Verschillen tussen leeftijds- en opleidingsgroepen

De verschillen tussen leeftijds- en opleidingsgroepen zijn te vinden in bijlage B. We zien op dit thema met name verschillen tussen opleidingsgroepen. Over het algemeen lijken lager en middelbaar opgeleiden een wat minder sterke mening te hebben over het meedenken, mee-investeren of mede-eigenaar worden in wind- en zonneprojecten. Zij geven relatief vaak aan de stelling niet belangrijk / niet onbelangrijk te vinden, het niet te weten of geen mening te hebben. Hoger opgeleiden vinden alle stellingen vaker '(heel) belangrijk'. Daarnaast antwoorden de hoogopgeleide respondenten ook vaker dan de laag- en middelbaar opgeleiden 'onbelangrijk' op de stellingen rondom mee-investeren en mede-eigenaar worden van zon- en windprojecten.

Verder zien we dat jongeren (16 t/m 30 jaar) relatief iets minder geïnteresseerd lijken in het meedenken in wind- en zonneprojecten dan de andere leeftijdsgroepen, en vooral geïnteresseerd zijn in het investeren in en mede-eigenaar worden van wind- en zonneprojecten. De leeftijdsgroepen vanaf 41 jaar vinden het alle relatief heel belangrijk om mee te kunnen denken in wind- en zonneprojecten. Respondenten tussen de 41 en 60 jaar, en van 71 jaar en ouder vinden het minder belangrijk dan de andere leeftijdsgroepen om te investeren in of mede-eigenaar te worden van zon- en windprojecten. Respondenten tussen de 61 en 70 jaar vinden dit juist relatief heel belangrijk.

Figuur 6. **Vraag 28:** Wil je door jouw gemeente betrokken worden bij of geïnformeerd worden over plannen rondom duurzame energie? Eén antwoord mogelijk. Uitgesplitst naar **leeftijdsgroepen** (N = 1.621 / %).

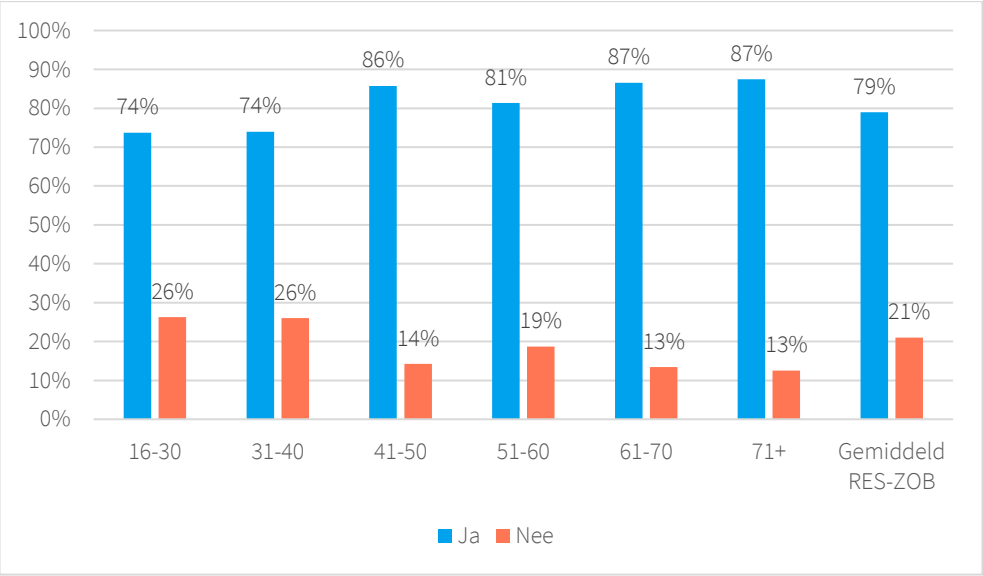

Figuur 7. **Vraag 28:** Wil je door jouw gemeente betrokken worden bij of geïnformeerd worden over plannen rondom duurzame energie? Eén antwoord mogelijk. Uitgesplitst naar **opleidingsgroepen** (N = 1.621 / %).

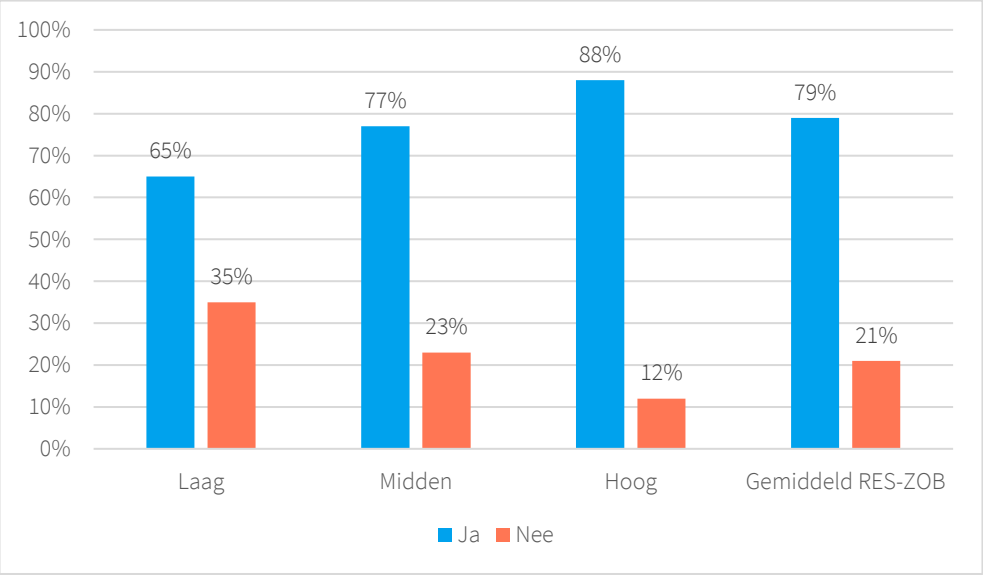

Verschillen tussen leeftijds- en opleidingsgroepen

Vier op de vijf respondenten geven aan door de gemeente geïnformeerd of betrokken te willen worden over plannen rondom duurzame energie (79%). Respondenten tussen de **16 en 40 jaar oud** geven vaker dan gemiddeld aan niet betrokken of geïnformeerd te willen worden door de gemeente bij plannen rondom duurzame energie.

Er zijn met name **verschillen naar opleidingsniveau. Laag opgeleide** respondenten geven vaker dan gemiddeld aan niet betrokken of geïnformeerd te willen worden door de

gemeente bij plannen rondom duurzame energie. Van de respondenten met een **hoge opleiding** geeft 88% aan wel geïnformeerd of betrokken te willen worden tegenover 65% van de respondenten met een **lage opleiding** en 77% van de respondenten met een **middelbare opleiding**.

Niet betrokken blijven

De respondenten die bij deze vraag hebben aangegeven dat ze niet verder betrokken of geïnformeerd willen worden door hun gemeente over dit onderwerp hebben we gevraagd waarom zij dit niet willen.

Zij geven aan dat ze dit niet willen omdat ze er niet mee bezig zijn, vinden dat ze hier te weinig kennis van hebben of het hen niet interesseert. Sommigen vinden zichzelf hiervoor te oud of zijn te druk. Daarbij geeft ook een deel van hen aan dat ze geen vertrouwen hebben in de gemeente/de overheid en dat burgers toch niet echt inspraak hebben. Voor sommigen is het niet van toepassing, omdat zij in een huurhuis wonen of al veel aan hun woning verduurzaamd hebben. Enkele reacties:

- *"Zal uiteindelijk geen enkele invloed hebben."*
- *"Omdat besluiten al genomen zijn en inspraak voor de bühne is."*
- *"Geen hobby werk van inwoners aub. Laat specialisten hier naar kijken die een gecoördineerd energieplan opstellen."*
- *"Te weinig kennis hierover."*

Tabel 21. **Vraag 30:** Waar wil je zeker bij betrokken worden?* Meerdere antwoorden mogelijk. (N = 1.381 / %)

	%
Over waar windmolens komen te staan	72
Over waar zonneparken komen te staan	70
Over het besluitvormingsproces rondom duurzame energie van mijn gemeente	59
Over hoe ik zelf kan investeren in en profiteren van zonne-energie in mijn gemeente	44
Over hoe een deel van de opbrengsten ten goede kan komen aan de omwonenden	43
Over hoe ik zelf kan investeren in en profiteren van windenergie in mijn gemeente	39
Over hoe een deel van de opbrengsten ten goede kan komen aan collectieve projecten (zoals cultuur, sport en leefbaarheid in de omgeving)	31
Over andere zaken	6

*Alleen ingevuld door respondenten die bij vraag 28 'ja' hebben ingevuld.

Betrokkenheid bij plannen rondom duurzame energie

Ruim twee derde van de respondenten die hebben aangegeven door de gemeente geïnformeerd of betrokken te willen worden, wil zeker betrokken worden bij de plaatsing (locatie) van windmolens (72%) of zonneparken (70%). Ook geeft ruim de helft aan zeker betrokken te willen worden bij het besluitvormingsproces rondom duurzame energie binnen de eigen gemeente in zijn algemeenheid (59%).

De respondenten konden hier aangeven dat ze over 'andere zaken' geïnformeerd willen worden. Zaken die onder andere genoemd zijn: ontwikkelingen met betrekking tot

waterstof en kernenergie, alternatieven voor duurzame energie, subsidies en financiën, het tegenhouden van zonnepanelen/windmolens en over hoe de inspraak van burgers hierover geregeld is.

Tabel 22. **Vraag 31:** Op welke manier wil je graag betrokken / geïnformeerd worden? Meerdere antwoorden mogelijk.** Uitgesplitst naar **leeftijdsgroepen** (N = 1.381 / %)[16]

	16-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71+	Gemiddeld RES-ZOB
Via een nieuwsbrief	58	64	62	61	65	61	**61**
Via websites	45	51	57*	42	48	42	**47**
Via digitale vormen (bijv. via apps, social media of online platforms)	53*	45	50	32	29	30	**43**
Via de (lokale) krant	25	45	49	50*	55*	60*	**42**
Via bijeenkomsten (bijv. van dorps- of wijkraden)	21	39	35	43*	48*	40	**34**
Via enquêtes / vragenlijsten	28	25	24	26	26	43*	**28**
Via persoonlijk contact	16	24*	22	14	22	19	**19**
Anders	1	2	5	5	7*	4	**3**

**Alleen ingevuld door respondenten die bij vraag 28 'ja' hebben ingevuld.

Tabel 23. **Vraag 31:** Op welke manier wil je graag betrokken / geïnformeerd worden? Meerdere antwoorden mogelijk.** Uitgesplitst naar **opleidingsgroepen** (N = 1.381/ %)

	Laag	Midden	Hoog	Gemiddeld RES-ZOB
Via een nieuwsbrief	51	62	65*	**61**
Via websites	36	46	52*	**47**
Via digitale vormen (bijv. via apps, social media of online platforms)	50*	43	39	**43**
Via de (lokale) krant	44	38	45	**42**
Via bijeenkomsten (bijv. van dorps- of wijkraden)	27	27	44*	**34**
Via enquêtes / vragenlijsten	13	33*	29	**28**
Via persoonlijk contact	22	15	22*	**19**
Anders	2	2	4*	**3**

**Alleen ingevuld door respondenten die bij vraag 28 'ja' hebben ingevuld.

Manieren van communiceren

Op de vraag op welke manier mensen graag betrokken willen worden komt een duidelijke voorkeur voor een nieuwsbrief naar voren: 61% van de respondenten geeft de voorkeur aan een nieuwsbrief. Ook scoren websites (47%), digitale vormen (43%), de (lokale) krant (42%) en bijeenkomsten (34%) relatief hoog. De voorkeur gaat het minste uit naar communicatie via persoonlijk contact (19%).

Verschillen tussen leeftijds- en opleidingsgroepen

Jongere respondenten (tussen de **16 en 30 jaar**) geven vaker dan gemiddeld de voorkeur aan digitale communicatievormen, zoals apps en social media (53%). Oudere

[16] De sterretjes in de tabellen (*) verwijzen naar significante afwijkingen ten opzichte van het gemiddelde van RES-ZOB.

respondenten van **71 jaar en ouder** geven juist relatief vaak de voorkeur aan communicatie via de (lokale) krant (60%) of via enquêtes / vragenlijsten (43%). Over het algemeen geven **laag opgeleiden** op bijna alle voorgenoemde manieren van communicatie minder vaak dan gemiddeld aan hier de voorkeur voor te hebben. **Hoog opgeleide** respondenten benoemen verder bijna alle vormen van communicatie juist vaker dan gemiddeld.

Tabel 24 Kruistabel tussen waarbij men betrokken wil worden (**vraag 30**) vs. de manier van betrokken worden (**vraag 31**) (N = 1.381/ %).

Waarbij betrokken worden?	Manier van betrokken worden							
	Bijeen-komsten	Websites	Nieuws-brief	Digitale vormen	(Lokale) krant	Enquêtes	Persoonlijk contact	Anders
Over waar windmolens komen te staan	37	49	63	45	44	30	20	3
Over waar zonneparken komen te staan	37	50	63	45	47	29	21	3
Over het besluitvormingsproces rondom duurzame energie van mijn gemeente	39	51	69	45	47	33	21	3
Over hoe ik zelf kan investeren in en profiteren van zonne-energie in mijn gemeente	33	54	68	50	39	32	22	3
Over hoe een deel van de opbrengsten ten goede kan komen aan de omwonenden	34	51	69	49	46	36	19	4
Over hoe ik zelf kan investeren in en profiteren van windenergie in mijn gemeente	34	53	69	47	41	35	24	4
Over hoe een deel van de opbrengsten ten goede kan komen aan collectieve projecten (zoals cultuur, sport en leefbaarheid in de omgeving)	44	54	70	50	45	36	22	4
Over andere zaken	49	47	68	35	55	41	33	27

6.3 Financiële participatie

Tabel 25. **Vraag 24:** Hoe vind je dat de opbrengsten van een zonnepark (park met zonnepanelen in het landschap) of windpark in jouw gemeente verdeeld zouden moeten worden? Meerdere antwoorden mogelijk. (N = 1.627)

	%
Een deel van de opbrengsten is voor direct omwonenden, bijvoorbeeld voor de verduurzaming van hun huis.	39
Een deel van de opbrengsten komt ten goede aan alle inwoners van de regio door middel van een fonds dat wordt opgericht van waaruit investeringen in de regio worden gedaan.	33
Een deel van de opbrengsten komt ten goede aan alle inwoners van de gemeente, bijvoorbeeld door te investeren in collectieve acties voor isolatie en energiebesparing (denk aan een voetbalclub).	32
Alle investeerders ontvangen de opbrengsten, ook als deze niet direct in de regio wonen.	18
De grondeigenaren ontvangen de opbrengsten.	17
Anders	10
Dat weet ik niet	15

Verdeling opbrengsten zonnepark

39% van de respondenten vindt dat een deel van de opbrengsten van een zonnepark ten goede moeten komen aan direct omwonenden. Een derde (33%) is van mening dat een deel ten goede aan alle inwoners van een regio moet komen en eveneens een derde (32%) vindt dat dit ten goede moet komen aan alle inwoners van de gemeente, bijvoorbeeld middels collectieve acties.

In de concept-RES lezen we dat er gestreefd wordt naar 50% lokaal eigendom van nieuwe zonne- en windparken. Dit is tweeledig. Enerzijds levert lokaal eigenaarschap geld op voor de samenleving, anderzijds kan het leiden tot een grotere betrokkenheid van mensen bij lokale projecten, acceptatie van energieprojecten en grotere gemeenschapszin.[17] De regio heeft de ambitie om te streven naar maximale lokale participatie en het maximaal lokaal benutten van de opbrengsten.

Tabel 26. **Vraag 25:** Stel, er komt in jouw omgeving een zonnepark of een windmolen. Zou je daaraan willen meedoen? Eén antwoord mogelijk (N = 1.626)

	%
Ja, via een lokaal samenwerkingsverband of een lokale energiecoöperatie	13
Ja, door stukjes van een zonnepark of windmolen te kopen (via aandelen, certificaten of obligaties)	18
Nee, ik heb hier geen interesse in	24
Misschien, dat kan ik niet nog niet inschatten	37
Ik neem al deel in een zonnepark of windmolen	2
Anders	6

Meedoen aan een zonnepark of windmolen in de omgeving

37% van de respondenten geeft aan nog niet te kunnen inschatten of zij meedoen aan een zonnepark of windmolen, mocht deze in hun omgeving geplaatst worden. 13% van de respondenten geeft aan via een lokaal samenwerkingsverband of lokale energiecoöperatie te willen deelnemen. We zien dat 18% via aandelen, certificaten of obligaties mee wil doen aan een zonnepark of windmolen in de omgeving. Een kwart van de respondenten heeft geen interesse om hierin te participeren (24%).

Verschillen tussen leeftijds- en opleidingsgroepen

In bijlage B zijn de verschillen tussen leeftijds- en opleidingsgroepen te vinden. Respondenten tussen de 16 en 30 jaar van energieregio Zuidoost Brabant geven vaker dan gemiddeld aan via aandelen, certificaten of obligaties mee te willen doen aan een zonnepark of windmolen in de regio of dat zij dit nog niet kunnen inschatten. Oudere respondenten van 71 jaar en ouder hebben relatief vaak geen interesse in deelname of nemen al deel in een zonnepark of windmolen.

We zien dat respondenten met een laag opleidingsniveau relatief vaak aangeven geen interesse in deelname te hebben (30% van de respondenten met een lage opleiding tegenover 24% van de respondenten met een hoge opleiding). Middelbaar opgeleiden kunnen het nog lastig inschatten of zij hieraan mee willen doen (42% t.o.v. 37%

[17] Concept RES Metropoolregio Eindhoven. Energiek en innovatief! P.17.

gemiddeld). Tegelijkertijd zien we dat respondenten met een hoog opleidingsniveau vaker aangeven via een lokaal samenwerkingsverband of lokale energiecoöperatie te willen deelnemen (17% van de respondenten met een hoge opleiding tegenover 7% bij laag- en 12% bij middelbaar opgeleiden). Ook deelname via aandelen, certificaten of obligaties heeft hun voorkeur (21% tegenover 17% bij zowel laag- als middelbaar opgeleiden).

Tabel 27. Vraag 26: Stel, je overweegt om deel te nemen aan een project op het gebied van duurzame energie bij jou in de gemeente. Wat heeft dan je voorkeur en waarom?* Eén antwoord mogelijk (N = 1.160)

	%
Ik wil deelnemen aan een project met zon op grote daken	32
Ik wil deelnemen aan een zonnepark	12
Ik wil deelnemen aan een windmolen	9
Ik heb hier geen voorkeur voor	39
Ik wil niet deelnemen	9

*Alleen ingevuld door respondenten die bij vraag 25 'ja' of 'misschien' hebben ingevuld.

Participatie duurzame energie

Ongeveer een derde van de respondenten die (misschien) willen participeren in een zonnepark of windmolen, zou mee willen doen aan een project met zon op grote daken (32%). 12% geeft aan te willen deelnemen aan een zonnepark en 9% geeft de voorkeur aan een windmolen. Ruim een derde van de respondenten (39%) heeft geen voorkeur en 9% wil (toch) niet deelnemen.

Ook bij deze vraag konden respondenten hun antwoord toelichten. Van de respondenten die willen deelnemen aan een project met zon op grote daken geeft een deel als reden dat dit het minste impact op de omgeving of op mensen heeft. Deelnemers aan een zonnepark noemen bijvoorbeeld dat dit voor hen het meeste effect heeft met een geringe impact, of dat ze hier al mee bezig zijn. Liefhebbers van een windproject (die zijn in de minderheid) geven als reden dat een windmolen de meeste stroom oplevert en wind vaker beschikbaar is dan zon.

7 Achtergrond onderzoek

7.1 Internetconsultatie Brabantse energie-regio's

De internetconsultatie voor de vier Brabantse RES'en kent een getrapte werkwijze: per RES-regio wordt eerst een representatieve internetpeiling onder de inwoners van de regio georganiseerd. Om de resultaten van deze online peilingen te verdiepen en op onderdelen van een nadere duiding te voorzien, nodigen we per regio respondenten uit voor deelname aan een gesprek via een besloten Research Community platform: de 'Regionale Energie Community' (zie paragraaf 8.1.4).

Regionaal maatwerk is nodig bij het opstellen van een RES. Dit geldt in het bijzonder voor de ruimtelijke inpassing van hernieuwbare opwek, opslag en de infrastructuur voor warmte en elektriciteit. Voor elke Brabantse energieregio (West-Brabant, Hart van Brabant (HvB), Noordoost Brabant (NOB) en Zuidoost Brabant (ZOB)) is een vragenlijst opgesteld waarin juist die elementen naar voren komen die voor die energieregio van belang zijn. Om daarnaast een provinciale vergelijking te kunnen maken worden de vragen over het thema betrokkenheid en participatie in elke regio op dezelfde wijze gesteld. Hierdoor kunnen de vier Brabantse energieregio's op dit onderwerp met elkaar vergeleken worden.

7.1.1 Werving, respons en representativiteit

Vanuit de wens om de vragenlijsten laagdrempelig en voor een zo breed mogelijke groep inwoners beschikbaar te maken, is ervoor gekozen om in iedere regio te werken met een open link. Deze link wordt verstuurd via de gemeenten die vallen binnen de betreffende energieregio. Zij verspreiden de link via verschillende (social media) kanalen (gemeentewebsite, Facebook et cetera). Werving via een open link vanuit verschillende (social media) kanalen impliceert dat mensen met een zekere interesse in of affiniteit met het onderwerp reageren.

De representativiteit van de responsgroep is afhankelijk van het aantal respondenten en van de achtergrondkenmerken van deze respondenten. De respons bij open source onderzoek is meestal geen juiste afspiegeling van de verdeling naar de gehele populatie. Om de representativiteit te borgen, wordt gedurende de campagne tussentijds getoetst op representativiteit van de responsgroep: de verdeling naar leeftijd, opleidingsniveau en gemeenten in de responsgroep is vergeleken met de werkelijke verdeling in de populatie (Bron: CBS)[18]. Wanneer de respons onder bepaalde leeftijds-en/of opleidingsgroepen achterblijft wordt de vragenlijst additioneel uitgezet onder Brabantse panelleden van PanelClix met specifiek deze leeftijds-of opleidingskenmerken in de betreffende regio. Dit om de representativiteit van de responsgroep te vergroten. Alle percentages die in de rapportages zijn opgenomen, betreffen de gewogen en dus naar leeftijd, geslacht en

[18] Voor de weging naar leeftijd zijn de volgende categorieën gehanteerd: 16 tot en met 30 jaar; 31 tot en met 40 jaar; 41 tot en met 50 jaar; 51 tot en met 60 jaar; 61 tot en met 70 jaar en 71 jaar en ouder. De opleidingsniveaus[18] zijn onderverdeeld in de categorieën 'laag', 'midden' en 'hoog'.

opleiding gecorrigeerde gegevens. De (gewogen) resultaten zijn voor wat betreft deze achtergrondkenmerken representatief en betrouwbaar voor de betreffende regio.[19]

In Bijlage A zijn de verdelingen van de respondenten naar achtergrondkenmerken te vinden.

7.1.2 Significante verschillen naar leeftijds-en opleidingsgroepen

Om te onderzoeken of mensen uit verschillende leeftijds- en opleidingsgroepen en uit verschillende gemeenten anders antwoorden op de verschillende vragen en stellingen, maken we gebruik van de chi-kwadraattoets. Het gemiddelde van de ene groep wordt vergeleken met het gemiddelde van andere groepen. Deze toets beoordeelt of het verschil tussen groepen daadwerkelijk (met 95% betrouwbaarheid) in de populatie bestaat, of dat het verschil berust op de toevallige samenstelling van de responsgroep. Daar waar zich significante en relevante verschillen tussen groepen voordoen, wordt een beschrijving hiervan opgenomen in de rapportages.

De tabellen met uitsplitsing van de resultaten naar leeftijds- en opleidingsgroepen zijn te vinden in bijlage B. Daar zien we bijvoorbeeld (tabel 35) dat respondenten met een laag opleidingsniveau in vergelijking met respondenten met een hoog opleidingsniveau vaker aangeven nog niet van de RES op de hoogte te zijn (68% t.o.v. 33%).

7.1.3 Research Community

Om de resultaten van de online peilingen te verdiepen en op onderdelen van een nadere duiding te voorzien, worden de respondenten uitgenodigd voor deelname aan een gesprek via een besloten Research Community platform: de ‘Regionale Energie Community’.

Een Research Community is een besloten platform (afgeschermde website) waarop alleen de (uitgenodigde) leden van de Research Community toegang toe hebben. In de Research Community is het mogelijk met een groep mensen gedurende een bepaalde periode in gesprek te gaan over verschillende onderwerpen.

Een community bestaat uit een groep van 50 tot 70 inwoners uit de betreffende regio. Zij delen gedurende een periode van 8 dagen online ideeën en gedachten over de resultaten van de peiling, over knelpunten en oplossingsrichtingen. Hiervoor worden verschillende technieken gebruikt. In de community worden vragen gesteld, stellingen voorgelegd of deelnemers worden gevraagd te reageren op een casus. De onderwerpen die aan bod komen in de Research Community zijn mede gebaseerd op de resultaten van de internetpeiling.

[19] De weegfactoren voor leeftijd, opleidingsniveau en gemeente zijn opgenomen in Bijlage A, Achtergrondkenmerken.

Bijlage A. Achtergrondkenmerken

Achtergrondkenmerken respondenten

Hieronder geven we in tabellen de achtergrondkenmerken van de 1.711 respondenten van de internetpeiling weer. De gegevens zijn ongewogen.

Tabel 28. Respons naar gemeenten (vraag 0)

	Abs	%
Asten	34	2
Bergeijk	35	2
Best	556	32
Bladel	35	2
Cranendonck	30	2
Deurne	46	3
Eersel	9	1
Eindhoven	220	13
Geldrop-Mierlo	98	6
Gemert-Bakel	17	1
Heeze-Leende	55	3
Helmond	107	6
Laarbeek	54	3
Nuenen	67	4
Oirschot	78	5
Reusel-De Mierden	8	0
Someren	57	3
Son en Breugel	10	1
Valkenswaard	63	4
Veldhoven	102	6
Waalre	30	2
Totaal	**1.711**	**100**

Tabel 29. Weegfactoren naar gemeente[20]

	Weegfactor
Asten	1,0779501382
Bergeijk	1,1670156912
Best	0,1182192101
Bladel	1,2769224547
Cranendonck	1,5443935584
Deurne	1,5472239332
Eersel	4,7035154371
Eindhoven	2,3352810345
Geldrop-Mierlo	0,8885136523
Gemert-Bakel	3,9612298421
Heeze-Leende	0,6436932561

[20] We hebben de resultaten gewogen naar gemeente, leeftijd en opleidingsniveau. Hierbij is de totale weegfactor per respondent een vermenigvuldiging van deze drie variabelen, waarbij we aftoppen op 5. Een respondent krijgt daarmee nooit een hogere weegfactor dan 5.

Helmond	1,8932659592
Laarbeek	0,9142138990
Nuenen	0,7649635990
Oirschot	0,5258808608
Reusel-De Mierden	3,5924794808
Someren	0,7447752971
Son en Breugel	3,7967620236
Valkenswaard	1,0852553575
Veldhoven	0,9770165457
Waalre	1,2753777063

Tabel 30. Respons naar leeftijd (vraag 3)

	Abs	%
16 tot en met 30 jaar	200	12
31 tot en met 40 jaar	248	14
41 tot en met 50 jaar	241	14
51 tot en met 60 jaar	342	20
61 tot en met 70 jaar	432	25
71 jaar en ouder	248	14

Tabel 31. Weegfactoren naar leeftijd

	Weegfactor
16 tot en met 30 jaar	1,9367858407
31 tot en met 40 jaar	1,0161500904
41 tot en met 50 jaar	1,0843558408
51 tot en met 60 jaar	0,8730817618
61 tot en met 70 jaar	0,5630721189
71 jaar en ouder	1,0825271528

Tabel 32. Respons naar hoogst afgeronde opleiding (vraag 4)

	Abs	%
Lagere school / basisonderwijs / geen onderwijs	18	1
Vmbo / mavo	110	6
Havo / vwo	151	9
Middelbaar beroepsonderwijs (mbo)	376	22
Hoger beroepsonderwijs (hbo)	701	41
Wetenschappelijk onderwijs (universiteit)	334	20
Wil ik niet zeggen / weet ik niet	21	1

Tabel 33. Weegfactoren naar opleidingsniveau

	Weegfactor
Laag	3,6586972892
Middelbaar	1,2639661383
Hoog	0,5367889779

Tabel 34. Respons naar woningtype (vraag 1)

	Abs	%
Koopwoning	1.451	85
Huurwoning van een woningcorporatie	168	10
Huurwoning via particulier	67	4
Anders	25	1

Tabel 35. Respons naar woonplek (vraag 2)

	Abs	%
Landelijk gebied / in het buitengebied (buiten de bebouwde kom)	193	11
Aan de rand van de bebouwde kom met vrij uitzicht (op weilanden, natuur, etc.)	218	13
Aan de rand van de bebouwde kom zonder vrij uitzicht	428	25
Midden in de bebouwde kom	851	50
Anders	21	1

Bijlage B. Significantie naar leeftijds- en opleidingsgroepen

In deze bijlage zijn de significante verschillen tussen leeftijds- en opleidingsgroepen van de vragen 5a, 5b, 6, 14, 22, 23 en 25 te vinden. Daar waar zich significante verschillen van een groep respondenten ten opzichte van het gemiddelde voordoen, is dit aangegeven met een *.

Vraag 5a – Als je kijkt naar wat je nu weet over de energietransitie, hoe sta je dan in het algemeen tegenover de energietransitie? Eén antwoord mogelijk.

Tabel 36. Vraag 5a – uitgesplitst naar leeftijdsgroepen (N = 1.711/ %).

	16-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71+	Gemiddeld RES ZOB
Zeer negatief	3	3	10*	6	5	5	**5**
Negatief	10	10	6	8	10	19*	**10**
Neutraal	36*	31	28	26	31	30	**31**
Positief	34	37	33	34	28	22	**33**
Zeer positief	17	19	23	25	27*	23	**21**

Tabel 37. Vraag 5a – uitgesplitst naar opleidingsgroepen (N = 1.711 / %).

	Laag	Midden	Hoog	Gemiddeld RES ZOB
Zeer negatief	4	5	4	**5**
Negatief	8	12*	7	**10**
Neutraal	45*	33	22	**31**
Positief	26	35*	33	**33**
Zeer positief	16	15	33*	**21**

Verschillen naar leeftijds- en opleidingsgroepen

Respondenten tussen de 16 en 30 jaar oud staan over het algemeen vaker neutraal tegenover de energietransitie dan gemiddeld (36% t.o.v. 31% gemiddeld). Respondenten tussen de 41 en 50 jaar staan vaker dan gemiddeld zeer negatief staan tegenover de energietransitie (10% tegenover 5% gemiddeld). Respondenten tussen de 61 en 70 jaar oud staan vaker dan gemiddeld zeer positief hier tegenover (27% t.o.v. 21% gemiddeld), respondenten van 71 jaar en ouder zijn vaker dan gemiddeld negatief hierover (19% t.o.v. 10% gemiddeld).

Respondenten met een laag opleidingsniveau staan vaker neutraal ten aanzien van de energietransitie dan respondenten met een middelbaar of hoog opleidingsniveau (45% tegenover 33% bij middelbaar opgeleiden en 22% bij hoogopgeleiden). Respondenten met een middelbaar opleidingsniveau geven vaker dan zowel negatief (12% t.o.v. 10% gemiddeld) als positief (35% t.o.v. 33% gemiddeld) tegenover de energietransitie te staan. Respondenten met een hoog opleidingsniveau geven staan vaker dan gemiddeld zeer positief tegenover de energietransitie (33% t.o.v. 16% bij laag- en 15% bij middelbaar opgeleiden).

Vraag 5b – Als je kijkt naar wat je nu weet over duurzame energie, hoe sta je dan in het algemeen tegenover het stimuleren van duurzame energie in Zuidoost Brabant?

Tabel 38. Vraag 5b – uitgesplitst naar leeftijdsgroepen (N = 1.711 / %).

	16-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71+	Gemiddeld RES ZOB
Zeer negatief	1	3	11*	6	6	7	**5**
Negatief	4	9	8	12*	10	21*	**9**
Neutraal	29	25	31	25	25	28	**27**
Positief	39*	36	27	30	29	21	**33**
Zeer positief	27	27	24	27	30	24	**27**

Tabel 39. Vraag 5b – uitgesplitst naar opleidingsgroepen (N = 1.711 / %).

	Laag	Midden	Hoog	Gemiddeld RES ZOB
Zeer negatief	4	4	5	**5**
Negatief	10	7	10	**9**
Neutraal	29	32*	19	**27**
Positief	35	35	30	**33**
Zeer positief	22	22	36*	**27**

Verschillen naar leeftijds- en opleidingsgroepen

Respondenten tussen de 16 en 30 jaar staan vaker dan gemiddeld positief tegenover duurzame energie (39% t.o.v. 33% gemiddeld). Respondenten tussen de 41 en 50 jaar geven vaker dan gemiddeld aan zeer negatief tegenover duurzame energie te staan (11% t.o.v. 5% gemiddeld). Respondenten tussen de 51 en 60 jaar, en van 71 jaar en ouder staan vaker dan gemiddeld negatief tegenover duurzame energie (respectievelijk 12% en 21% tegenover 9% gemiddeld).

Middelbaar opgeleiden staan vaker dan laag- en hoogopgeleiden neutraal tegenover duurzame energie (32% ten opzichte van 29% bij laagopgeleiden en 19% bij hoogopgeleiden). Hoogopgeleiden staan, evenals bij de houding tegenover de energietransitie, vaker zeer positief als het gaat om duurzame energie (36% t.o.v. 27% gemiddeld).

Vraag 6 – Heb je [voordat je met deze vragenlijst startte] wel eens iets gehoord over de Regionale Energie Strategie (RES)? Eén antwoord mogelijk.

Tabel 40. Vraag 6 - uitgesplitst naar leeftijdsgroepen (N = 1.711/ %)

	16-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71+	Gemiddeld RES ZOB
Ja, ik ben op de hoogte van het proces en de inhoud	10	13	21	28*	25*	33*	**18**
Ja, ik heb wel eens van een RES gehoord, maar geen idee van het proces of de inhoud	20	29	34	31	39*	34	**28**
Nee, ik was hiervan niet op de hoogte	70*	58	46	41	37	33	**54**

Tabel 41. Vraag 6 - uitgesplitst naar opleidingsgroepen (N = 1.711/ %)

	Laag	Midden	Hoog	Gemiddeld RES ZOB
Ja, ik ben op de hoogte van het proces en de inhoud	14	11	30*	**18**
Ja, ik heb wel eens van een RES gehoord, maar geen idee van het proces of de inhoud	27	25	32*	**28**
Nee, ik was hiervan niet op de hoogte	59*	63*	38	**54**

Verschillen naar leeftijds- en opleidingsgroepen

Respondenten met de leeftijd tussen de 16 en 30 jaar geven vaker dan gemiddeld aan nog nooit gehoord te hebben van de Regionale Energiestrategie (70% tegenover 54% gemiddeld). De leeftijdsgroepen vanaf 51 jaar en ouder geven vaker dan gemiddeld aan op de hoogte te zijn van het proces en de inhoud van de RES.

Respondenten met een laag of middelbaar opleidingsniveau geven relatief vaak aan nog niet van de RES op de hoogte te zijn (respectievelijk 59% en 64% t.o.v. 38% bij respondenten met een hoog opleidingsniveau). Dit terwijl respondenten met een hoog opleidingsniveau vaker dan gemiddeld aangeven weleens van de RES te hebben gehoord (32% t.o.v. 27% bij laag- en 25% bij middelbaar opgeleiden) of bekend te zijn met het proces en de inhoud van de RES (30% t.o.v. 14% bij laagopgeleiden en 11% bij middelbaar opgeleiden).

Vraag 14 – Het is de bedoeling dat in 2030 op de helft van alle daken van huizen zonnepanelen liggen. Liggen er dan ook zonnepanelen op jouw dak? Eén antwoord mogelijk.

Tabel 42. Vraag 14 – uitgesplitst naar leeftijdsgroepen (N = 1.684 / %)

	16-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71+	Gemiddeld RES ZOB
Ja, ik heb ze nu al	28	40	47*	57*	57*	40	**41**
Ja	15	14	17	16	10	8	**14**
Weet ik niet, ik woon in een huurhuis	28*	19	0	2	3	11	**15**
Misschien	18*	16	14	12	11	17	**16**
Nee	10	11	21*	13	18	25*	**14**

Tabel 43. Vraag 14 – uitgesplitst naar opleidingsgroepen (N = 1.684/ %)

	Laag	Midden	Hoog	Gemiddeld RES ZOB
Ja, ik heb ze nu al	38	35	51*	**41**
Ja	12	13	17*	**14**
Weet ik niet, ik woon in een huurhuis	19*	21*	5	**15**
Misschien	17	17	12	**16**
Nee	13	14	15	**14**

Verschillen tussen leeftijds- en opleidingsgroepen

Respondenten tussen de 41 en 50, 51 en 60 jaar en 61 en 70 jaar geven vaker dan gemiddeld aan al zonnepanelen op hun daken te hebben liggen (respectievelijk 47%, 57% en 57% t.o.v. 41% gemiddeld). Respondenten tussen de 16 en 30 jaar geven vaker dan gemiddeld aan dat zij misschien in 2030 zonnepanelen op hun dak hebben liggen (18% t.o.v. 16% gemiddeld) of dit niet te weten omdat zij in een huurhuis wonen (28% t.o.v. 15%

gemiddeld). Respondenten tussen de **41 en 50 jaar**, en van **71 jaar en ouder** geven vaker dan gemiddeld aan dat er in 2030 geen zonnepanelen op hun dak zullen liggen (respectievelijk 21% en 25% t.o.v. 14% gemiddeld).

Respondenten met een **laag** of **middelbaar opleidingsniveau** geven vaker dan hoogopgeleiden aan nog niet te weten of er in 2030 zonnepanelen op hun dak liggen omdat zij in een huurhuis wonen (respectievelijk 19% en 21% tegenover 5% bij hoogopgeleiden). Respondenten met een **hoog opleidingsniveau** geven daarentegen vaker aan dat ze al zonnepanelen hebben (51% tegenover 38% bij laag- en 35% bij middelbaar opgeleiden) of dat deze er dan zullen liggen (17% tegenover 12% bij laag en 13% bij middelbaar opgeleiden).

Vraag 22 – Op welke manier ben jij geholpen om jouw woning te verduurzamen en/of om energie te besparen? Meerdere antwoorden mogelijk.

Tabel 44. **Vraag 22** – uitgesplitst naar leeftijdsgroepen (N = 1.637)

	16-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71+	Gemiddeld RES ZOB
Door algemene informatie te ontvangen over de mogelijkheden die er zijn	37	33	42	42	51*	53*	**41**
Door algemene informatie te ontvangen over subsidiemogelijkheden	24	36	43*	39	43*	33	**33**
Door ervaringen van anderen te horen die in een vergelijkbare woning wonen	29	26	35	26	38*	27	**30**
Door een keuzehulp of een duurzaamheidsscan van mijn woning	23	24	30	25	32*	28	**26**
Door deel te nemen aan collectieve duurzaamheidsprojecten in mijn omgeving	17	19	29*	26	27	25	**22**
Dat weet ik niet / geen mening	28*	18	11	10	10	4	**18**
Iets anders	5	12	12	10	11	14*	**9**
Ik heb hier überhaupt geen behoefte aan	4	11*	8	13*	5	12*	**8**

Tabel 45. **Vraag 22** – uitgesplitst naar opleidingsgroepen (N = 1.637)

	Laag	Midden	Hoog	Gemiddeld RES ZOB
Door algemene informatie te ontvangen over de mogelijkheden die er zijn	38	41	42	**41**
Door algemene informatie te ontvangen over subsidiemogelijkheden	23	31	42*	**33**
Door ervaringen van anderen te horen die in een vergelijkbare woning wonen	23	26	39*	**30**
Door een keuzehulp of een duurzaamheidsscan van mijn woning	14	24	35*	**26**
Door deel te nemen aan collectieve duurzaamheidsprojecten in mijn omgeving	10	18	34*	**22**
Dat weet ik niet / geen mening	23*	25*	5	**18**
Iets anders	8	7	13*	**9**
Ik heb hier überhaupt geen behoefte aan	7	7	9	**8**

Verschillen tussen leeftijds- en opleidingsgroepen

Respondenten tussen de **16 en 30 jaar** geven vaker dan gemiddeld aan niet te weten op welke manier zij geholpen zijn om hun woning te verduurzamen en/of om energie te besparen (28% t.o.v. 18% gemiddeld). Inwoners tussen de **31 en 40 jaar,** tussen de **51 en 60 jaar** en van **71 jaar en ouder** geven vaker dan gemiddeld aan hier überhaupt geen behoefte aan te hebben (respectievelijk 11%, 13% en 12% tegenover 8% gemiddeld). Verder hebben respondenten tussen de **41 en 50 jaar** vaker dan gemiddeld behoefte aan algemene informatie over subsidiemogelijkheden (43% t.o.v. 33% gemiddeld) of aan deelname aan collectieve duurzaamheidsprojecten in de omgeving (29% t.o.v. 22% gemiddeld). Respondenten tussen de **61 en 70 jaar** geven vaker dan gemiddeld aan behoefte te hebben aan algemene informatie over de mogelijkheden (51% t.o.v. 41% gemiddeld), algemene informatie over subsidiemogelijkheden (43% t.o.v. 33%), ervaringen van anderen te horen (38% t.o.v. 30% gemiddeld) of een keuze hulp of duurzaamheidsscan van de woning (32% t.o.v. 26% gemiddeld). Tot slot geven inwoners van **71 jaar en ouder** ook vaker dan gemiddeld aan behoefte te hebben aan algemene informatie over de mogelijkheden die er zijn (53% t.o.v. 41% gemiddeld).

Respondenten met een **laag of middelbaar opleidingsniveau** geven vaker dan respondenten met een hoog opleidingsniveau aan dat zij niet weten of geen mening hebben op welke manier zij geholpen zijn om hun woning te verduurzamen en/of om energie te besparen (respectievelijk 23% en 25% tegenover 5% bij hoogopgeleiden). **Hoogopgeleide** respondenten geven daarnaast bij bijna alle mogelijkheden vaker dan gemiddeld aan hierdoor geholpen te zijn. Dit is het geval bij het ontvangen van algemene informatie over subsidiemogelijkheden, ervaringen van anderen te horen, een keuzehulp of duurzaamheidsscan, en bij het deelnemen aan collectieve duurzaamheidsprojecten in de omgeving.

Vraag 23 – In hoeverre vind je de volgende aspecten belangrijk?

Tabel 46. **Vraag 23**– uitgesplitst naar leeftijdsgroepen (N = 1.635 / %)

A. Inwoners kunnen meedenken bij windprojecten.	16-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71+	Gemiddeld RES ZOB
Heel belangrijk	20	30	46*	55*	51*	48*	**35**
Belangrijk	53*	40	37	28	34	34	**41**
Niet belangrijk / niet onbelangrijk	18*	20*	12	8	10	11	**15**
Onbelangrijk	5	7*	3	6	4	3	**5**
Weet niet / geen mening	6*	4	2	2	2	5	**4**

Tabel 47. **Vraag 23** – uitgesplitst naar leeftijdsgroepen (N = 1.635 / %)

B. Inwoners kunnen meedenken bij zonneprojecten.	16-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71+	Gemiddeld RES ZOB
Heel belangrijk	17	26	44*	56*	51*	46*	**33**
Belangrijk	53*	41	41	29	37	37	**43**
Niet belangrijk / niet onbelangrijk	21*	22*	9	8	8	12	**16**
Onbelangrijk	4	7*	4	5	3	2	**5**
Weet niet / geen mening	5*	4	2	1	1	3	**3**

Tabel 48. Vraag 23 – uitgesplitst naar leeftijdsgroepen (N = 1.635 / %)

C. Inwoners kunnen investeren in windprojecten in mijn regio en er zo geld aan verdienen.	16-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71+	Gemiddeld RES ZOB
Heel belangrijk	16	18	14	16	21*	10	**16**
Belangrijk	42*	34	24	27	28	20	**33**
Niet belangrijk / niet onbelangrijk	31	33	32	24	27	33	**30**
Onbelangrijk	6	11	20*	24*	19	30*	**14**
Weet niet / geen mening	5	4	11*	10*	4	7	**6**

Tabel 49. Vraag 23 – uitgesplitst naar leeftijdsgroepen (N = 1.635 / %)

D. Inwoners kunnen investeren in zonneprojecten in mijn regio en er zo geld aan verdienen.	16-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71+	Gemiddeld RES ZOB
Heel belangrijk	15	16	15	17	21*	11	**16**
Belangrijk	42*	37	25	27	37	22	**35**
Niet belangrijk / niet onbelangrijk	33	30	31	24	25	36	**30**
Onbelangrijk	6	11	21*	24*	13	23*	**13**
Weet niet / geen mening	5	5	8	8	4	8	**6**

Tabel 50. Vraag 23 – uitgesplitst naar leeftijdsgroepen (N = 1.635 / %)

E. Inwoners kunnen mede-eigenaar worden van windprojecten in mijn regio (bijv. via een energiecoöperatie).	16-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71+	Gemiddeld RES ZOB
Heel belangrijk	13	16	15	15	27*	9	**15**
Belangrijk	37*	31	26	26	25	17	**30**
Niet belangrijk / niet onbelangrijk	35*	33	29	24	22	36	**31**
Onbelangrijk	5	12	19	26*	19	31*	**15**
Weet niet / geen mening	10	7	12	8	7	7	**9**

Tabel 51. Vraag 23 – uitgesplitst naar leeftijdsgroepen (N = 1.635 / %)

F. Inwoners kunnen mede-eigenaar worden van zonneprojecten in mijn regio (bijv. via een energiecoöperatie).	16-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71+	Gemiddeld RES ZOB
Heel belangrijk	13	15	16	16	30*	11	**16**
Belangrijk	41*	32	28	29	30	19	**33**
Niet belangrijk / niet onbelangrijk	33	34	29	24	21	36	**31**
Onbelangrijk	5	11	17*	23*	11	24*	**12**
Weet niet / geen mening	9	8	9	8	7	10	**9**

Tabel 52. Vraag 23 – uitgesplitst naar opleidingsniveau (N = 1.635 / %)

A. Inwoners kunnen meedenken bij windprojecten.	Laag	Midden	Hoog	Gemiddeld RES ZOB
Heel belangrijk	31	27	50*	**35**
Belangrijk	40	47*	35	**41**
Niet belangrijk / niet onbelangrijk	14	18*	10	**15**
Onbelangrijk	8*	4	4	**5**
Weet niet / geen mening	7*	4	2	**4**

Tabel 53. Vraag 23 – uitgesplitst naar opleidingsniveau (N = 1.635 / %)

B. Inwoners kunnen meedenken bij zonneprojecten.	Laag	Midden	Hoog	Gemiddeld RES ZOB
Heel belangrijk	25	27	47*	**33**
Belangrijk	51*	45	37	**43**
Niet belangrijk / niet onbelangrijk	12	20*	11	**16**
Onbelangrijk	4	5	4	**5**
Weet niet / geen mening	7*	3	1	**3**

Tabel 54. Vraag 23 – uitgesplitst naar opleidingsniveau (N = 1.635 / %)

C. Inwoners kunnen investeren in windprojecten in mijn regio en er zo geld aan verdienen.	Laag	Midden	Hoog	Gemiddeld RES ZOB
Heel belangrijk	13	14	21*	**16**
Belangrijk	36	34	31	**33**
Niet belangrijk / niet onbelangrijk	26	36*	25	**30**
Onbelangrijk	15	11	18*	**14**
Weet niet / geen mening	10*	5	5	**6**

Tabel 55. Vraag 23 – uitgesplitst naar opleidingsniveau (N = 1.635 / %)

D. Inwoners kunnen investeren in zonneprojecten in mijn regio en er zo geld aan verdienen.	Laag	Midden	Hoog	Gemiddeld RES ZOB
Heel belangrijk	10	13	23*	**16**
Belangrijk	37	37	31	**35**
Niet belangrijk / niet onbelangrijk	27	36*	25	**30**
Onbelangrijk	16	9	17*	**13**
Weet niet / geen mening	10*	5	5	**6**

Tabel 56. Vraag 23 – uitgesplitst naar opleidingsniveau (N = 1.635 / %)

E. Inwoners kunnen mede-eigenaar worden van windprojecten in mijn regio (bijv. via een energiecoöperatie).	Laag	Midden	Hoog	Gemiddeld RES ZOB
Heel belangrijk	9	13	22*	**15**
Belangrijk	34	28	32	**30**
Niet belangrijk / niet onbelangrijk	30	39*	21	**31**
Onbelangrijk	14	12	19*	**15**
Weet niet / geen mening	14*	8	7	**9**

Tabel 57. Vraag 23 – uitgesplitst naar opleidingsniveau (N = 1.635 / %)

F. Inwoners kunnen mede-eigenaar worden van zonneprojecten in mijn regio (bijv. via een energiecoöperatie).	Laag	Midden	Hoog	Gemiddeld RES ZOB
Heel belangrijk	10	12	24*	**16**
Belangrijk	36	33	32	**33**
Niet belangrijk / niet onbelangrijk	31	37*	21	**31**
Onbelangrijk	10	10	16*	**12**
Weet niet / geen mening	12*	9	6	**9**

Verschillen tussen leeftijds- en opleidingsgroepen

Jongeren (16 t/m 30 jaar) lijken relatief iets minder geïnteresseerd in het meedenken in wind- en zonneprojecten dan de andere leeftijdsgroepen. Zij zijn vooral meer geïnteresseerd in het investeren in of mede-eigenaar worden van wind- en zonneprojecten. De leeftijdsgroepen vanaf 41 jaar vinden het allen relatief heel belangrijk om mee te kunnen denken in wind- en zonneprojecten. Respondenten tussen de 41 en 60 jaar, en van 71 jaar en ouder vinden het minder belangrijk dan de andere leeftijdsgroepen om te investeren in of mede-eigenaar te worden van zon- en windprojecten. Respondenten tussen de 61 en 70 jaar vinden dit juist relatief heel belangrijk.

Over het algemeen lijken lager en middelbaar opgeleiden een wat minder sterke mening te hebben over het meedenken, mee-investeren of mede-eigenaar worden in wind- en zonneprojecten. Zij antwoorden relatief vaak 'niet belangrijk / niet onbelangrijk' of 'weet niet / geen mening' op bovengenoemde stellingen. Hoger opgeleiden antwoorden op alle voorgenoemde stellingen significant vaker '(heel) belangrijk'. Daarnaast antwoorden de hoogopgeleide respondenten ook vaker dan de laag- en middelbaar opgeleiden 'onbelangrijk' op de stellingen rondom mee-investeren en mede-eigenaar worden van zon- en windprojecten.

Vraag 25 – Stel, er komt in jouw omgeving een zonnepark of een windmolen. Zou je daaraan willen meedoen? Eén antwoord mogelijk.

Tabel 58. Vraag 25 - uitgesplitst naar leeftijdsgroepen (N = 1.626 / %)

	16-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71+	Gemiddeld RES ZOB
Ja, via een lokaal samenwerkingsverband of een lokale energiecoöperatie	15	10	16	17	11	7	**13**
Ja, door stukjes van een zonnepark of windmolen te kopen (via aandelen, certificaten of obligaties)	25*	15	15	11	13	15	**18**
Nee, ik heb hier geen interesse in	18	23	26	28	20	39*	**24**
Misschien, dat kan ik niet nog niet inschatten	41*	44*	29	30	39	31	**37**
Ik neem al deel in een zonnepark of windmolen	0	2	1	1	7*	2	**2**
Anders	1	5	14*	13*	10*	7	**6**

Tabel 59. Vraag 25 - uitgesplitst naar opleidingsgroepen (N = 1.626/ %)

	Laag	Midden	Hoog	Gemiddeld RES ZOB
Ja, via een lokaal samenwerkingsverband of een lokale energiecoöperatie	7	12	17*	**13**
Ja, door stukjes van een zonnepark of windmolen te kopen (via aandelen, certificaten of obligaties)	17	17	21*	**18**
Nee, ik heb hier geen interesse in	30*	22	21	**24**
Misschien, dat kan ik niet nog niet inschatten	39	42*	30	**37**
Ik neem al deel in een zonnepark of windmolen	1	1	2	**2**
Anders	5	6	8	**6**

Verschillen tussen leeftijds- en opleidingsgroepen

Respondenten tussen de 16 en 30 jaar van energieregio Zuidoost Brabant geven vaker dan gemiddeld aan door stukjes te kopen via aandelen, certificaten of obligaties mee te willen doen aan een zonnepark of windmolen in de regio (25% t.o.v. 18% gemiddeld), of dat zij dit nog niet kunnen inschatten (41% t.o.v. 37% gemiddeld). Respondenten tussen de 31 en 40 jaar geven ook vaker dan gemiddeld aan nog niet te kunnen inschatten of zij hieraan mee willen doen (44% t.o.v. 37% gemiddeld). Respondenten tussen de 61 en 70 jaar nemen al vaker dan gemiddeld deel in een zonnepark of windmolen (7% t.o.v. 2% gemiddeld). Tot slot geven respondenten van 71 jaar en ouder vaker dan gemiddeld aan geen interesse in deelname te hebben (39% t.o.v. 24% gemiddeld).

Respondenten met een laag opleidingsniveau geven relatief vaak aan geen interesse in deelname te hebben (30% t.o.v. 24% gemiddeld). Respondenten met een middelbaar opleidingsniveau stellen relatief vaak dat zij dit nog niet kunnen inschatten (42% t.o.v. 37% gemiddeld). Hoog opgeleiden respondenten geven vaker dan gemiddeld aan via een lokaal samenwerkingsverband of lokale energiecoöperatie te willen deelnemen (17% tegenover 7% bij laag- en 12% bij middelbaar opgeleiden) of deel willen nemen door stukjes van een zonnepark of windmolen te kopen, via aandelen, certificaten of obligaties (21% tegenover 17% bij zowel laag- als middelbaar opgeleiden).

Bijlage C . Vragenlijst internetconsultatie RES Zuidoost Brabant

Vragen energietransitie in Zuidoost Brabant

Fijn dat je wilt meedoen aan dit onderzoek over duurzame energie in Zuidoost Brabant. Onze gemeenten, de provincie, de waterschappen en de netbeheerder maken een gezamenlijk plan voor de energietransitie in onze regio: de Regionale Energiestrategie (RES). Dit doen ze samen met inwoners, bedrijven, energiecoöperaties en maatschappelijke organisaties. De conceptversie van dit plan (de concept-RES) is afgerond. Momenteel geven de partijen invulling aan de volgende versie, de RES 1.0. In deze vragenlijst leggen we je graag enkele keuzes voor die voor de RES 1.0 relevant zijn. Daarom zijn we benieuwd hoe jij hier tegen duurzame energie aankijkt. We nemen de resultaten mee in nog te maken keuzes voor de RES 1.0. Het invullen van deze vragenlijst duurt ongeveer 15 minuten. Alvast hartelijk dank voor je moeite!

0. In welke gemeente woon je?

Enkelkeuze: > routing naar goede sectie (regiospecifieke).

Regio Hart van Brabant	Regio Noordoost Brabant	Regio West Brabant	Regio Zuidoost Brabant
☐ Dongen	☐ Bernheze	Altena	Asten
☐ Gilze en Rijen	☐ Boekel	Alphen-Chaam	Bergeijk
☐ Goirle	☐ Boxmeer	Baarle-Nassau	Best
☐ Haaren	☐ Boxtel	Bergen op Zoom	Bladel
☐ Heusden	☐ Cuijk	Breda	Cranendonck
☐ Hilvarenbeek	☐ Grave	Drimmelen	Deurne
☐ Loon op Zand	☐ Haaren	Etten-Leur	Eersel
☐ Oisterwijk	☐ 's-Hertogenbosch	Geertruidenberg	Eindhoven
☐ Tilburg	☐ Landerd	Halderberge	Geldrop-Mierlo
☐ Waalwijk	☐ Meierijstad	Moerdijk	Gemert-Bakel
	☐ Mill en Sint Hubert	Oosterhout	Heeze-Leende
	☐ Oss	Roosendaal	Helmond
	☐ Sint Anthonis	Rucphen	Laarbeek
	☐ Sint-Michielsgestel	Steenbergen	Nuenen
	☐ Uden	Woensdrecht	Oirschot
	☐ Vught	Zundert	Reusel-De Mierden
			Someren
			Son en Breugel
			Valkenswaard
			Veldhoven
			Waalre

☐ Ik woon in een andere (Brabantse) gemeente > *einde vragenlijst tekstblok: "Deze vragenlijst is alleen bedoeld voor inwoners van een gemeente in Zuidoost Brabant. Je valt helaas buiten deze doelgroep. Je kunt dit venster nu sluiten."*

Vooraf

Willen we je graag enkele achtergrondvragen stellen. We wijzen je er op dat alle gegevens die je invult anoniem verwerkt worden en vertrouwelijk worden behandeld. Deze achtergrondvragen gebruiken we om de antwoorden achteraf uit te kunnen splitsen naar specifieke kenmerken, zoals leeftijdsgroepen.

1. Woon je in een huur- of koopwoning?

- ☐ Koopwoning
- ☐ Huurwoning van een woningcorporatie
- ☐ Huurwoning via particulier
- ☐ Anders, namelijk: …

2. Waar woon je?

- ☐ Landelijk gebied / in het buitengebied (buiten de bebouwde kom)
- ☐ Aan de rand van de bebouwde kom met vrij uitzicht (op weilanden, natuur, etc.)
- ☐ Aan de rand van de bebouwde kom zonder vrij uitzicht
- ☐ Midden in de bebouwde kom
- ☐ Anders, namelijk:

3. Wat is je leeftijd?

[ ]

4. Wat is je hoogst afgeronde opleiding (met een diploma)?

- ☐ Lagere school / basisonderwijs / geen onderwijs
- ☐ Vmbo / mavo
- ☐ Havo / vwo
- ☐ Middelbaar beroepsonderwijs (mbo)
- ☐ Hoger beroepsonderwijs (hbo)
- ☐ Wetenschappelijk onderwijs (universiteit)
- ☐ Wil ik niet zeggen / weet ik niet

Algemeen

5. A. De energietransitie gaat over de overgang van traditionele, fossiele brandstoffen als olie, kolen en gas, naar duurzame energie uit bijvoorbeeld zon of wind. Als je kijkt naar wat je nu weet over de energietransitie, hoe sta je dan in het algemeen tegenover de energietransitie? Klik op de schaal om het handvat te plaatsen.

Zeer negatief -------1-------2-------3-------4--------5 ------- zeer positief

B. Als je kijkt naar wat je nu weet over duurzame energie, hoe sta je dan in het algemeen tegenover het stimuleren van duurzame energie in Zuidoost Brabant. Met duurzame energie bedoelen we energie, die wordt opgewekt uit bronnen die niet op kunnen raken, zoals zon of wind.

Zeer negatief -------1-------2-------3-------4--------5 ------- zeer positief

6. Heb je [voordat je met deze vragenlijst startte] wel eens iets gehoord over de Regionale Energie Strategie (RES)?
   - ☐ Ja, ik ben op de hoogte van het proces en de inhoud
   - ☐ Ja, ik heb wel eens van een RES gehoord, maar geen idee van het proces of de inhoud
   - ☐ Nee, ik was hiervan niet op de hoogte

(Invullen voor de 'ja's' uit vraag 6)

7. Op welke manier ben je aan informatie gekomen over de RES?
   - ☐ Mijn gemeente
   - ☐ De website van Meteropoolregio Eindhoven / van de Energietransitie regio Zuidoost Brabant
   - ☐ De RES-nieuwsbrief
   - ☐ Mensen in mijn omgeving
   - ☐ Sociale media
   - ☐ Televisie, krant of radio
   - ☐ Via mijn werk (beroepsmatig)
   - ☐ Anders, namelijk: …

8. Kun je aangeven in hoeverre jij het eens of oneens bent met de volgende stellingen?

	helemaal eens	eens	niet eens/ niet oneens	oneens	helemaal oneens	n.v.t / dat weet ik niet
Klimaatverandering is een groot probleem	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik maak mij zorgen over de extreme weersveranderingen van de afgelopen jaren (zoals de hete zomers en stortbuien)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vind de aandacht voor klimaatverandering sterk overdreven	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Het stimuleren van energiebesparing is nutteloos	☐	☐	☐	☐	☐	☐

9. **Als je kijkt naar jouw energiegebruik, wat vind je dan belangrijk?**

	Niet belangrijk	Een beetje belangrijk	Belangrijk	Zeer belangrijk
Dat de energie die ik gebruik altijd beschikbaar is	☐	☐	☐	☐
Dat de energie die ik gebruik geen schade veroorzaakt aan natuur, milieu en klimaat	☐	☐	☐	☐
Dat de energie die ik gebruik betaalbaar is	☐	☐	☐	☐
Dat ik zelf de energie opwek, die ik gebruik	☐	☐	☐	☐
Dat de opwekking van de energie, die ik gebruik, geen hinder oplevert voor omwonenden	☐	☐	☐	☐
Dat er zo min mogelijk aan het landschap verandert op plekken waar energie wordt opgewekt	☐	☐	☐	☐
Dat de energie die ik gebruik wordt opgewekt met duurzame bronnen, zoals wind, zon en biomassa	☐	☐	☐	☐
Dat de opwekking van de energie die ik gebruik veilig is	☐	☐	☐	☐
Dat mijn energiegebruik goed is voor de werkgelegenheid in Brabant	☐	☐	☐	☐
Dat de energie die ik gebruik in mijn eigen directe omgeving wordt opgewekt	☐	☐	☐	☐

Energie besparen

10. De meest duurzame energie is energie die niet hoeft te worden opgewekt. Isoleren van huizen, nieuwe huizen die energieneutraal worden gebouwd en het opslaan van energie zijn daarbij belangrijk. In de RES hebben we de ambitie om het besparen van energie te versnellen. Wie vind je dat daarin het voortouw moet nemen?

- ☐ De overheid: door goede communicatie, betrouwbare informatie, hulp bij advies, aantrekkelijke aanbiedingen en subsidies
- ☐ Alle huiseigenaren: iedereen draagt hierin eigen verantwoordelijkheid (zij kunnen dit doen of niet, en eventueel gebruik maken van een duurzaamheidslening of subsidieregeling)
- ☐ Niemand: deze ontwikkeling gaat vanzelf, extra tijd en geld van de overheid is niet nodig
- ☐ Zowel de overheid als de huiseigenaren: de overheid faciliteert, de huiseigenaren nemen de eigen verantwoordelijkheid en moeten aan de slag
- ☐ Anders, namelijk: …
- ☐ Dat weet ik niet / geen mening

11. Waar moet de overheid prioriteit aan geven als het gaat om energiebesparing? Maximaal 2 antwoorden mogelijk.

- ☐ Advies geven over de mogelijkheden tot aanpassing in en rond de woning
- ☐ Verlenen van subsidies voor energiebesparende maatregelen
- ☐ Geven van een lening voor energiebesparende maatregelen
- ☐ Organiseren van collectieve acties (zoals het gezamenlijk inkopen van isolatie of interessante aanbiedingen voor duurzame apparaten)
- ☐ Het verhogen van de urgentie bij inwoners, bedrijven en maatschappelijke instellingen
- ☐ Verplicht stellen van maatregelen
- ☐ Anders, namelijk…

12. Om als bewoner (of bedrijf) energie te kunnen besparen zijn verschillende dingen nodig:
    1. Gedragsverandering (bijv. thermostaat structureel paar graden lager of korter douchen)
    2. Duurzame aankopen (bijv. vervangen oude koelkast door energiezuinige A++-versie)
    3. Duurzame verbouwingen (bijv. isolatie van dak of muren).

    Welke van volgende besparingsactiviteiten doe jij al of overweeg je in de komende 10 jaar te doen?

	Doe ik al	Bereid om dit te gaan doen	Niet bereid om dit te gaan doen	Ben er niet mee bekend	N.v.t. / Dat we ik niet
Ik zet de verwarming een paar graden lager als ik niet thuis ben / gedurende de nacht	☐	☐	☐	☐	☐
Ik zet de verwarming op 19 graden en trek een warme trui aan	☐	☐	☐	☐	☐
Ik doe het licht uit wanneer ik een ruimte verlaat	☐	☐	☐	☐	☐
Ik zet de televisie uit in plaats van op standby als ik geen televisie kijk	☐	☐	☐	☐	☐
Ik gebruik energiezuinige huishoudelijke apparaten (met label A+, A++ of A+++)	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vervang bestaande apparaten versneld voor duurzamere apparaten als ik weet dat ik de besparing terugverdien	☐	☐	☐	☐	☐
Ik kies bewust voor een energiezuinige of elektrische auto	☐	☐	☐	☐	☐
Ik pas binnen de komende 10 jaar mijn huis aan door duurzame maatregelen te nemen, bijvoorbeeld muur- of dakisolatie of isolerende ramen	☐	☐	☐	☐	☐

12a. Doe jij nog andere dingen of neem jij nog andere maatregelen om energie te besparen?

(Alleen invullen door 'kopers – vraag 1')

13. In hoeverre ben jij bereid om de komende tien jaar te investeren in energiebesparing of duurzame energie rondom jouw woning?

	Heb ik al	Bereid om hier in te investeren	Niet bereid om hier in te investeren	Ben er niet mee bekend	N.v.t. / Dat we ik niet
Het plaatsen van zonnepanelen op het dak van mijn woning / de woning waarin ik woon	☐	☐	☐	☐	☐
Het investeren in isolatie, bijvoorbeeld muur- of dakisolatie of isolerende ramen	☐	☐	☐	☐	☐
Het aanschaffen van een elektrische auto	☐	☐	☐	☐	☐
Het plaatsen van een warmtepomp	☐	☐	☐	☐	☐
Het aanschaffen van energiezuinige apparaten (bijvoorbeeld een energiezuinigere wasmachine of koelkast)	☐	☐	☐	☐	☐

Zonne- en windenergie

In de toekomst willen we maximaal gebruik maken van de energie die we via de zon op daken van huizen en op grote daken van bedrijven kunnen opwekken.

14. Liggen er in 2030 ook zonnepanelen op jouw dak?

☐ Ja, ik heb ze nu al → *verder naar vraag 17*
☐ Ja, omdat … → *verder naar vraag 15 en 16*
☐ Weet ik niet, ik woon in een huurhuis → *verder naar vraag 17*
☐ Misschien, omdat … → *verder naar vraag 15 en 16*
☐ Nee, omdat…. → *verder naar vraag 17*

15. Wat heb je nodig om in de toekomst zonnepanelen op je dak te leggen? Meerdere antwoorden mogelijk. *(routing voor mensen die ja of misschien hebben ingevuld bij vraag 14).*

☐ Informatie over zonnepanelen en leveranciers
☐ Advies op maat wat past bij mijn dak en welke aanpassingen daarvoor nodig zijn
☐ Een aanbod waarbij ik met mijn buren zonnepanelen kan kopen
☐ Een duurzaamheidslening, bijvoorbeeld om noodzakelijke aanpassingen te doen aan mijn dak (isolatie) of om zonnepanelen te kunnen betalen
☐ Anders, namelijk…

16. Op welke termijn verwacht je zonnepanelen op jouw dak te installeren?

- ☐ < 1 jaar
- ☐ 1 – 5 jaar
- ☐ 5 – 7 jaar
- ☐ > 7 jaar
- ☐ Dat weet ik niet

17. Met alleen zonnepanelen op daken kunnen we niet aan de energieopgave voldoen. Ook niet als we maximaal inzetten op energiebesparing. We zullen daarom een combinatie van zonnedaken, zonneparken (parken met meerdere zonnepanelen bij elkaar) en windmolenparken (parken met meerdere windmolens bij elkaar) moeten toepassen. Welke oplossingen spreken jou het meest aan? Maximaal 3 antwoorden mogelijk.

- ☐ Windmolens bij boerenbedrijven in mijn gemeente
- ☐ Zonneparken bij boerenbedrijven in mijn gemeente
- ☐ Windmolens gekoppeld aan (energie)infrastructuur (zoals wegen, kanalen en hoogspanningslijnen)
- ☐ Zonneparken gekoppeld aan (energie)infrastructuur (zoals wegen, kanalen en hoogspanningslijnen)
- ☐ Windmolens plaatsen in nieuwe bossen die natuurgebieden uitbreiden en met elkaar verbinden
- ☐ Zonneparken met ruimte voor biodiversiteit aan de randen van natuurgebieden (biodiversiteit is de aanwezigheid van verschillende soorten dieren en planten in een bepaald gebied)
- ☐ Ik heb geen voorkeur
- ☐ Ik wil überhaupt niet dat er wordt geïnvesteerd in zonne- en windenergie.

17a. Kan je jouw bovenstaande antwoord toelichten?

18. Om een goed beeld te krijgen van wat jij vindt van zonne- en windenergie leggen wij je enkele stellingen voor. Met zonneparken bedoelen we parken met meerdere zonnepanelen bij elkaar.
In hoeverre ben je het eens of oneens met de volgende stellingen?

	helemaal eens	eens	niet eens/ niet oneens	oneens	helemaal oneens	Weet niet / geen mening
A. Ik zou willen dat mijn regio volop inzet op **windenergie** en ook gebieden hiervoor aanwijst in mijn regio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
B. Ik vind dat **windmolens** altijd in een **cluster** van windmolens op enkele aangewezen locaties neergezet moeten worden en niet als een mozaïek door het landschap	☐	☐	☐	☐	☐	☐
C. Ik sta sowieso negatief ten opzichte van **windenergie**, ongeacht waar windmolens geplaatst worden	☐	☐	☐	☐	☐	☐
D. Ik zou graag willen dat mijn regio volop inzet op **zonneparken** en ook gebieden hiervoor aanwijst in mijn regio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
E. Ik vind dat **zonneparken** altijd in een **cluster** op enkele aangewezen locaties neergezet moeten worden en niet als een mozaïek door het landschap	☐	☐	☐	☐	☐	☐
F. Ik sta sowieso negatief ten opzichte van **zonneparken**, ongeacht waar de zonneparken geplaatst worden	☐	☐	☐	☐	☐	☐
G. Ik vind dat mijn regio volop moet inzetten op een **combinatie van windmolens en zonneparken** en ook gebieden aanwijst voor een combinatie van beiden in mijn regio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
H. Ik zie graag dat in i**edere gemeente zonneparken en/of windmolens** geplaatst worden en iedere gemeente hiermee bijdraagt aan de energieopgave	☐	☐	☐	☐	☐	☐
I. Ik vind dat we **1 tot 3 plekken** in mijn regio (ook al is dit bij mij in de buurt) moeten aanwijzen voor de plaatsing van zonneparken en windmolens, dat voldoende is voor de gehele regio	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Warmte

In de meeste huishoudens is aardgas nu nog een vanzelfsprekende keuze voor verwarmen en koken. Daar komt de komende 30 jaar verandering in. Niet in één keer, maar geleidelijk. De komende periode maakt iedere gemeente een plan hoe de eerste woningen van het aardgas af gaan.

19. Hoe kijk je naar de overstap van aardgas naar een andere warmtebron voor warm water en het verwarmen van jouw woning? Als je wilt kun je jouw antwoord toelichten.

	helemaal eens	eens	niet eens/ niet oneens	oneens	helemaal oneens	Weet niet / geen mening	N.v.t.
A. Het is haalbaar dat alle woningen in 2050 van het aardgas af zijn	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
B. Ik maak mij zorgen over de monopoliepositie van grote energiebedrijven en wat dat betekent voor mijn energierekening	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
C. Ik maak mij zorgen over de kosten om mijn huis aan te passen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
D. Ik maak mij geen zorgen als het gaat over het verwarmen van mijn woning zonder aardgas.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
E. Ik vind het ingewikkeld dat ik zelf niet kan kiezen hoe ik mijn woning zonder aardgas ga verwarmen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

19a. Als je wilt kun je jouw antwoorden van bovenstaande vraag toelichten.

20. In hoeverre hebben onderstaande warmtebronnen jouw voorkeur?

Totaal niet mijn voorkeur -------1-------2-------3-------4--------5 ------- Volledig mijn voorkeur

- ☐ Warmte uit biomassa (grondstof uit planten, bomen, plantaardig afval dat je als bron voor energie kan gebruiken)
- ☐ Restwarmte uit industrie (warmte dat vrijkomt bij industrieprocessen)
- ☐ Warmte uit afval (restafval omzetten naar warmte)
- ☐ Warmte uit de aarde (geothermie, gebruikmakend van temperatuurverschillen in de aardoppervlakte, warmte en kou-opslag)
- ☐ Warmte uit water (aquathermie, bijvoorbeeld via riool-, afval-, drink- en oppervlaktewater)
- ☐ Warmte uit de lucht (warmtepomp)
- ☐ Rechtstreekse warmte van de zon (via zonnecollectoren, die zonlicht omzetten in warmte)
- ☐ Dat weet ik niet / geen mening

21. Welke warmtevoorziening heeft de voorkeur voor jouw woning?
    - ☐ Een individuele warmtevoorziening met eigen installaties
    - ☐ Een collectieve warmtevoorziening met (deels) gezamenlijke voorzieningen
    - ☐ Niet van toepassing, ik woon in een huurhuis
    - ☐ Dat weet ik niet / geen mening, omdat: …

Betrokken worden

Hoe wil je betrokken worden bij de overstap naar duurzame energie? Moet iedereen kunnen profiteren van de financiële opbrengsten, of profiteren diegenen die investeren? Wil je meepraten en op welke manier? Daarover stellen we je graag enkele vragen.

22. Op welke manier ben jij geholpen om jouw woning te verduurzamen en/of om energie te besparen? Meerdere antwoorden mogelijk.
    - ☐ Door algemene informatie te ontvangen over de mogelijkheden die er zijn
    - ☐ Door algemene informatie te ontvangen over subsidiemogelijkheden
    - ☐ Door een keuzehulp of een duurzaamheidsscan van mijn woning
    - ☐ Door deel te nemen aan collectieve duurzaamheidsprojecten in mijn omgeving
    - ☐ Door ervaringen van anderen te horen die in een vergelijkbare woning wonen
    - ☐ Iets anders, namelijk:
    - ☐ Dat weet ik niet / geen mening
    - ☐ Ik heb hier überhaupt geen behoefte aan

23. In hoeverre vind je de volgende aspecten belangrijk?

	Heel belangrijk	Belangrijk	Niet belangrijk / niet onbelangrijk	Onbelangrijk	Weet niet / geen mening
Inwoners kunnen meedenken bij windprojecten	☐	☐	☐	☐	☐
Inwoners kunnen meedenken bij zonneprojecten	☐	☐	☐	☐	☐
Inwoners kunnen investeren in windprojecten in mijn regio en er zo geld aan verdienen	☐	☐	☐	☐	☐
Inwoners kunnen investeren in zonneprojecten in mijn regio en er zo geld aan verdienen	☐	☐	☐	☐	☐
Inwoners kunnen mede-eigenaar worden van windprojecten in mijn regio (bijv. via een energiecoöperatie)	☐	☐	☐	☐	☐
Inwoners kunnen mede-eigenaar worden van zonneprojecten in mijn regio (bijv. via een energiecoöperatie)	☐	☐	☐	☐	☐

24. Hoe vind je dat de opbrengsten van een zonnepark (park met zonnepanelen in het landschap) of windpark in jouw gemeente verdeeld zouden moeten worden? Meerdere antwoorden mogelijk.

- ☐ De grondeigenaren ontvangen de opbrengsten.
- ☐ Een deel van de opbrengsten is voor direct omwonenden, bijvoorbeeld voor de verduurzaming van hun huis.
- ☐ Een deel van de opbrengsten komt ten goede aan alle inwoners van de gemeente, bijvoorbeeld door te investeren in collectieve acties voor isolatie en energiebesparing (denk aan een voetbalclub).
- ☐ Een deel van de opbrengsten komt ten goede aan alle inwoners van de regio door middel van een fonds dat wordt opgericht van waaruit investeringen in de regio worden gedaan.
- ☐ Alle investeerders ontvangen de opbrengsten, ook als deze niet direct in de regio wonen.
- ☐ Anders, namelijk: ..
- ☐ Dat weet ik niet

25. Stel, er komt in jouw omgeving een zonnepark of een windmolen. Zou je daaraan willen meedoen?

- ☐ Ja, via een lokaal samenwerkingsverband of een lokale energiecoöperatie
- ☐ Ja, via aandelen, certificaten of obligaties
- ☐ Nee, ik heb hier geen interesse in *(routing → naar vraag 27)*
- ☐ Misschien, dat kan ik niet nog niet inschatten
- ☐ Ik neem al deel in een zonnepark of windmolen *(routing → naar vraag 27)*
- ☐ Anders, namelijk…

26. Stel, je overweegt om deel te nemen aan een project op het gebied van duurzame energie bij jou in de gemeente. Wat heeft dan je voorkeur en waarom?

- ☐ Ik wil deelnemen aan een project met zon op grote daken, omdat …
- ☐ Ik wil deelnemen aan een zonnepark, omdat …
- ☐ Ik wil deelnemen aan een windmolen, omdat…
- ☐ Ik heb hier geen voorkeur voor, omdat…
- ☐ Ik wil niet deelnemen, omdat …

27. Wanneer ben jij bereid om een windpark (park met meerdere windmolens bij elkaar) in jouw directe omgeving te accepteren? Meerdere antwoorden mogelijk.

- ☐ Als ik heb kunnen meebeslissen over waar het windpark komt
- ☐ Als ik kan investeren en daardoor meeprofiteren van de opbrengsten van het windpark
- ☐ Als ik weet dat er in mijn omgeving op veel andere plekken ook windparken worden geplaatst
- ☐ Als ik samen met andere inwoners en/of grondeigenaren kan beslissen over het ontwikkelgebied, bijvoorbeeld over de inrichting van het windpark en de verdeling van de opbrengsten
- ☐ Ik ben hiertoe nooit bereid
- ☐ Dat weet ik niet / geen mening
- ☐ Anders, namelijk: …

28. Wil je door jouw gemeente betrokken worden bij of geïnformeerd worden over plannen rondom duurzame energie?

- ☐ Ja → *routing vraag 30*
- ☐ Nee → *routing vraag 29*

29. Wat is de reden dat je niet mee wilt praten in jouw gemeente over dit onderwerp? → *verder met vraag 32*

30. Waar wil je zeker bij betrokken worden? Meerdere antwoorden mogelijk.

- ☐ Over waar windmolens komen te staan
- ☐ Over waar zonneparken komen te staan
- ☐ Over hoe ik zelf kan investeren in en profiteren van windenergie in mijn gemeente
- ☐ Over hoe ik zelf kan investeren in en profiteren van zonne-energie in mijn gemeente
- ☐ Over hoe een deel van de opbrengsten ten goede kan komen aan de omwonenden
- ☐ Over hoe een deel van de opbrengsten ten goede kan komen aan collectieve projecten (zoals cultuur, sport en leefbaarheid in de omgeving)
- ☐ Over het besluitvormingsproces rondom duurzame energie in zijn algemeenheid van mijn gemeente
- ☐ Over andere zaken, namelijk: …

31. Op welke manier wil je graag betrokken / geïnformeerd worden? Meerdere antwoorden mogelijk.

- ☐ Via bijeenkomsten (bijv. van dorps- of wijkraden)
- ☐ Via websites
- ☐ Via een nieuwsbrief
- ☐ Via digitale vormen (bijv. via apps, social media of online platforms)
- ☐ Via de (lokale) krant
- ☐ Via enquêtes / vragenlijsten
- ☐ Via persoonlijk contact
- ☐ Anders, namelijk: …

32. Online doorpraten

Graag willen we vanuit de RES Zuidoost Brabant met bewoners doorpraten over de onderwerpen uit deze vragenlijst. Dit doen we via een online besloten platform in januari 2021. Hierop kunnen we op een interactieve, leuke en creatieve manier dieper op thema's ingaan en met elkaar van gedachten wisselen.

Heb je interesse om hier aan deel te nemen? Vul dan hieronder je e-mailadres in zodat we je op een later moment meer informatie over aanmelding kunnen sturen. Op een later moment kan je dus nog beslissen of je mee wilt doen of niet. We gebruiken je e-mailadres alleen om je informatie over het online platform te sturen.

- ☐ Ja, ik heb interesse. Mijn e-mailadres is: ….
- ☐ Nee, ik heb geen interesse

33. Heb je nog overige opmerkingen over deze vragenlijst? Dan kun je deze hieronder kwijt.

Wil je meer weten over wat er in het plan van de RES Zuidoost Brabant staat? Klik dan hier voor meer informatie.

Hartelijk dank, je antwoorden zijn succesvol opgeslagen. Je kunt deze pagina nu sluiten.

HET pon | telos

OPGERICHT IN
1947

GEVESTIGD IN
TILBURG

KENNISONDERNEMING
STICHTING ZONDER WINSTOOGMERK

AANTAL MEDEWERKERS

30

INTENSIEVE SAMENWERKINGEN
MET UNIVERSEITEN EN ANDERE KENNISINSTELLINGEN

SPECIFIEKE THEMA'S

- VEERKRACHT
- RUIMTE EN ENERGIE
- OMGEVING
- ARBEID
- CULTUUR
- ERFGOED
- MIGRATIE
- PARTICIPATIE
- JEUGD
- STURING

ONZE OPDRACHTGEVERS

- PROVINCIES
- GEMEENTEN
- ZORG- EN WELZIJNSINSTELLINGEN
- FONDSEN

HET pon|telos

Over Het PON & Telos

Maatschappelijke besluitvorming verbeteren

Wij zijn een sociale kennisonderneming in het hart van de samenleving. We beschouwen het als onze opdracht om maatschappelijke besluitvorming te verbeteren. Dat doen we door wetenschappelijke kennis met kennis van de praktijk te verbinden. We zijn van data, feiten en cijfers, maar geven die altijd een gezicht. Waarbij iedere stem telt. Voorkeuren en meningen halen we op, onderzoeken we, analyseren we en duiden we. Met prikkelende aanpakken en innovatieve methoden. Daarbij zijn we altijd gericht op duurzaamheid: de harmonieuze verbinding tussen sociale, ecologische en economische doelstellingen. Zo dragen we bij aan de kwaliteit van samenleven, nu en in de toekomst.

Met een multidisciplinair en creatief team van bijna 30 adviseurs en onderzoekers werken we vooral voor lokale en regionale overheden in Nederland (met een sterke kennispositie in Noord-Brabant), maar ook voor corporaties, banken, zorg- en welzijnsinstellingen, fondsen en maatschappelijke organisaties. We werken daarbij intensief samen met universiteiten en andere kennisinstellingen en zijn officieel partner van Tilburg University. Met onze kennis en inzichten adviseren we beleidsmakers en bestuurders. Zodat ze afgewogen keuzes kunnen maken. Zodat ze bestuurlijk kunnen vernieuwen. En zodat ze een positieve impuls kunnen geven aan de samenleving van morgen.

Stationsstraat 20c
5038 ED Tilburg
+31 (0)13 535 15 35
info@hetpon-telos.nl
hetpon-telos.nl